Geography and Territorial Spatial Arrangement
University of Sistan and Baluchestan
Association of Geography and Planning of Border Areas of Iran
Print ISSN: 2345 - 2277 Online ISSN: 2783 - 5278

A Structural Analysis of Social Capital Dimensions Influencing Citizens' Orientation toward Sustainable Development in Zabol

Amir Mir [1], Hossein Ebrahimzadeh Asmin [2]✉, Elham Shirdel [3]

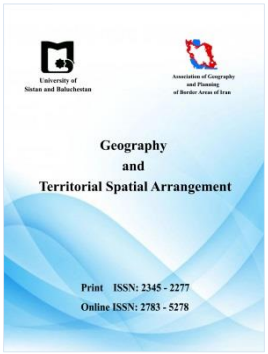
1. M.A. in Sociology, Department of Social Sciences, Faculty of Literature and Humanities, University of Sistan and Baluchestan, Zahedan, Iran.
E-mail: amir.mir20001378@gmail.com
2. Associate Professor of Sociology, Department of Social Sciences, Faculty of Literature and Humanities, University of Sistan and Baluchestan, Zahedan, Iran.
✉ E-mail: h.ebrahim@lihu.usb.ac.ir
3. Assistant Professor of Sociology, Department of Social Sciences, Faculty of Literature and Humanities, University of Sistan and Baluchestan, Zahedan, Iran.
E-mail: El.mshirdel@gmail.com

How to Cite: Mir, A; Ebrahimzadeh Asmin, H & Shirdel, E. (2027). A Structural Analysis of Social Capital Dimensions Influencing Citizens' Orientation toward Sustainable Development in Zabol. *Geography and Territorial Spatial Arrangement*, 16 (61), 193-198.

DOI: http://dx.doi.org/ 10.22111/gaij.2026.55984.3363

Article type:
Research Article

Received:
28/06/2026
Received in revised form:
28/09/2026
Accepted:
05/10/2026
Publisher online:
11/10/2026

Keywords:
Social Capital, Social Participation, Social Trust, Sustainable Development, Zabol City.

ABSTRACT

Despite the recognized importance of sustainable development orientation in border cities characterized by arid climates and resource constraints, a theoretical and empirical gap persists regarding the role of social capital as a soft infrastructure in fostering such orientation among citizens in these regions. This study aims to address this gap by examining the influence of multiple dimensions of social capital on sustainable development orientation among citizens of Zabol, Iran. Employing a quantitative survey method, this applied research targeted all residents over 18 years of age. A sample of 384 participants was determined using Cochran's formula and selected through multi-stage cluster sampling. Data were collected via a researcher-developed questionnaire and analyzed using descriptive and inferential statistical methods via SPSS software. The findings reveal that all six dimensions of social capital namely participation, trust, cohesion, social networks, responsibility, and social security exhibit a positive and statistically significant relationship with sustainable development orientation. The findings showed that the six dimensions of social capital collectively explained 57.9% of the variance in citizens' orientation toward sustainable development. Bootstrap regression indicated that social participation, social responsibility, and social security were positively and significantly associated with sustainable development, whereas social cohesion and social media use were not statistically significant. Social trust showed a significant negative association in the bootstrap model; however, this pattern was not supported by the quantile regression analysis. In contrast, the quantile regression results indicated positive and significant associations of social cohesion, social participation, social responsibility, and social security with sustainable development. Overall, social participation, social responsibility, and social security demonstrated the most consistent associations with sustainable development across the two analytical approaches. These findings suggest that social capital constitutes an important social foundation for fostering development-oriented attitudes and behaviors, and that strengthening relevant dimensions of social capital may contribute to advancing urban sustainable development in resource-constrained border regions.

© the Author(s). **Publisher**: University of Sistan and Baluchestan

Extended Abstract

Introduction

In the contemporary world, the rapid pace of technological change, transformations in lifestyles, and growing pressure on natural resources have made the pursuit of balanced and sustainable development a fundamental concern. Since the adoption of the 17 Sustainable Development Goals (SDGs) by the United Nations, sustainable development has increasingly emphasized the need to balance economic, social, and environmental dimensions while safeguarding intergenerational equity (Sensor et al., 2021; Zhang et al., 2024). Achieving this objective, however, extends beyond macro-level policymaking and requires active citizen participation and changes in individual and collective behavior. In this context, social capital, by fostering trust, shared norms, and interpersonal networks, enhances the capacity for collective action (Putnam, 2000) and can encourage citizens to use resources responsibly and safeguard opportunities for future generations (Akbarpour & Hejazi, 2025; Zhang et al., 2024). Nevertheless, existing research in Iran on the relationship between social capital and orientations toward sustainable development remains limited, fragmented, and, in some cases, dated (Kheyberi et al., 2024). In particular, insufficient attention has been paid to how different dimensions of social capital are associated with citizens' orientations toward sustainable development across diverse social and environmental contexts. The city of Zabol provides a particularly important setting in which to examine this relationship. The simultaneous presence of environmental hazards including drought, water scarcity, sandstorms, and dust storms (Roknoddin Eftekhari et al., 2009; Negarsh & Latifi, 2009; Hosseinzadeh, 1997) and socioeconomic challenges, such as its border location, migration, informal settlements, inadequate access to services, poverty, and unemployment (Motiei Langroudi, 2009; Fayaz, 2005), has heightened the city's social vulnerability. Under such conditions, social capital may constitute an endogenous capacity for responding to environmental and social risks and fostering orientations toward sustainable development. However, the nature and strength of this relationship cannot necessarily be assumed to be uniform across contexts, as it may be shaped by specific environmental, economic, and social conditions. Accordingly, the central research gap addressed by this study is the lack of context-sensitive empirical evidence on how different dimensions of social capital are associated with citizens' orientations toward sustainable development in a border city exposed to persistent environmental and socioeconomic vulnerabilities. Against this background, the present study focuses on the city of Zabol and addresses the following central question: How are different dimensions of social capital associated with citizens' orientations toward sustainable development, and how can this relationship be understood in light of Zabol's distinctive environmental and social conditions? Addressing this question can contribute to filling an important theoretical and empirical gap while providing locally grounded evidence for social and urban planning in areas characterized by environmental and social vulnerability

Study Area

Zabol is one of the strategically important border cities in eastern Iran. It is located between 30°07′ and 31°29′ N latitude and 59°25′ and 61°59′ E longitude. According to the 2016 national census, the city had a population of approximately 137,722. Within the boundaries defined by the detailed urban development plan, Zabol covers approximately 2,084.5 hectares, comprising 1,328.8 hectares of net urban land and 755.7 hectares of gross urban land. The total land area per capita is approximately 144.5 m², including 92.1 m² of net urban land and 52.4 m² of gross urban land, while the gross population density is estimated at 108.6 inhabitants per hectare. In terms of the urban administrative hierarchy, Zabol is organized into districts and neighborhoods. According to the proposed detailed urban plan, the city is divided into five districts and 38 neighborhoods. District 1 comprises seven neighborhoods, District 2 includes 12, Districts 3 and 4 each contain six, and District 5 comprises seven neighborhoods. Owing to its distinctive geographical location, border status, arid climate, limited water resources, economic deprivation, and social challenges such as informal settlement and migration, Zabol faces a complex set of interconnected environmental, economic, and social problems.

Material and Methods

This study is applied quantitative and survey-based methodological approach in terms of its purpose. It was conducted to sociologically examine the relationship between social capital and citizens' orientations toward sustainable development in the city of Zabol. Data were collected using a researcher-developed questionnaire designed on the basis of the study's theoretical framework and hypotheses. The questionnaire consisted of two main sections. The first measured social capital, while the second assessed orientations toward sustainable development across its economic, social, and environmental dimensions. All items were measured using a five-point Likert scale ranging from 1 (strongly disagree) to 5 (strongly agree). The statistical population comprised

all citizens aged 18 years and older residing in Zabol. Based on the 2016 national census, the total population of the city was 137,722. The required sample size was determined using Cochran's formula and was estimated at 384 respondents. A multistage cluster sampling procedure was employed. First, Zabol was geographically divided into five major areas north, south, east, west, and central. One neighborhood was then selected from each area as a primary sampling cluster. Finally, respondents were selected through simple random sampling from sub-clusters within the selected neighborhoods. Prior to the main survey, a pilot study was conducted with 40 members of the target population who were not included in the final sample to assess the psychometric properties of the research instrument. Internal consistency was evaluated using Cronbach's alpha. The coefficient was 0.94 for the social capital scale and 0.90 for the sustainable development scale, both exceeding the commonly accepted threshold of 0.70 and indicating satisfactory internal consistency. The validity of the instrument was assessed at two levels. Face validity was established through expert review by four specialists in social capital and sustainable development. Based on their recommendations, several items were revised in terms of wording, redundant items were removed, and complementary items were added. Construct validity was subsequently assessed using first-order confirmatory factor analysis. The statistical analyses were conducted using SPSS version 26.

Result and Discussion

The descriptive analysis showed that, of the 384 participants, 225 (58.6%) were men and 159 (41.4%) were women. The largest age group was 18–26 years, comprising 105 participants (27.3%), whereas the smallest group consisted of respondents aged over 54 years, with 33 participants (8.6%). The majority of respondents were married (222; 57.8%). In terms of educational attainment, the largest proportion held a bachelor's degree (156; 40.6%), while the smallest group comprised respondents with no formal education or lower-secondary education (28; 7.3%). Regarding the descriptive characteristics of the study variables, measures of central tendency, dispersion, skewness, and kurtosis were calculated. Among the dimensions of social capital, social participation had the highest mean score (59.09), whereas social responsibility had the lowest mean score (16.57). Social participation also exhibited the greatest variability, with a standard deviation of 13.46. The mean score for orientations toward sustainable development was 41.41, within a possible range of 19–95, indicating a relatively favorable level of orientation toward sustainable development among the respondents. Before conducting the inferential analyses, the normality of the distributions was assessed using the Kolmogorov–Smirnov test with Lilliefors correction and the Shapiro–Wilk test. The significance levels for all study variables were below the 0.05 threshold. Specifically, the Shapiro–Wilk test yielded a significance level of 0.000, while the Kolmogorov–Smirnov test produced significance levels ranging from 0.000 to 0.004. Accordingly, the assumption of normality was not supported, and nonparametric statistical procedures were employed. Kendall's tau correlation coefficient, the Mann–Whitney U test, and the Kruskal–Wallis test were therefore used for the relevant analyses. The correlation analysis indicated statistically significant positive associations between all six dimensions of social capital—social participation, social responsibility, social security, social cohesion, social trust, and social networks—and orientations toward sustainable development, with $p < 0.001$ for all dimensions. However, the magnitude of the associations varied considerably, with correlation coefficients ranging from 0.097 to 0.454. The strongest associations were observed for social responsibility ($\tau = 0.454$), social security ($\tau = 0.439$), and social participation ($\tau = 0.429$). By contrast, social cohesion ($\tau = 0.249$) and social trust ($\tau = 0.161$) exhibited weaker associations. Social networks showed the weakest association ($\tau = 0.097$), which, despite being statistically significant, suggests limited substantive association with orientations toward sustainable development. The Spearman correlation analysis showed no statistically significant association between age and orientations toward sustainable development ($\rho = -0.013$, $p = 0.796$). In contrast, the Mann–Whitney U test indicated a statistically significant difference in orientations toward sustainable development by gender. The mean rank was higher among men (208.22) than among women (170.25), indicating a more favorable orientation toward sustainable development among male respondents in this sample. To examine the independent associations between the different dimensions of social capital and orientations toward sustainable development, all six dimensions were entered simultaneously into a multivariable regression model. Given that the normality of the residuals was not supported by the Shapiro–Wilk test, linear regression with bootstrap inference was employed. The overall model indicated that the six dimensions of social capital jointly accounted for 57.9% of the variance in orientations toward sustainable development. Based on the criterion that the 95% confidence interval did not include zero, social responsibility, social security, and social participation were positively and significantly associated with orientations toward sustainable development. In contrast, the coefficients for social cohesion and social network use did not provide sufficient statistical evidence of independent associations in the bootstrap model. Social trust yielded a

statistically significant coefficient; however, its direction was negative in the multivariable model. As a robustness check, quantile regression was conducted at the median (Q50). The results confirmed that social responsibility, social security, and social participation retained positive and statistically significant coefficients across both analytical approaches. However, the findings for social cohesion and social trust were not fully consistent across the two models. The coefficient for social cohesion was 0.114 and nonsignificant in the bootstrap model but increased to 0.171 and became statistically significant in the median quantile regression. For social trust, the coefficient was statistically significant in the bootstrap model but decreased in the median quantile regression and was no longer statistically significant. Social network use did not show sufficient statistical evidence of an independent association in either model, with its coefficient declining from 0.061 in the bootstrap model to 0.007 in the median quantile regression. Taken together, the findings suggest that the action-oriented and behavioral dimensions of social capital, particularly social responsibility, social security, and social participation, have a more consistent association with citizens' orientations toward sustainable development than do more structural dimensions such as social trust and social networks.

Conclusion

The findings indicate that, among the background characteristics examined, gender was the only variable associated significantly with orientations toward sustainable development, with men reporting higher levels than women. Neither age nor educational attainment showed a statistically significant association. This pattern may be interpreted in light of the social and cultural context of Zabol, including the gendered organization of social roles and the possible convergence of values under conditions of perceived environmental and socioeconomic threat. Nevertheless, such interpretations should be regarded as contextual explanations rather than direct causal conclusions, given the cross-sectional nature of the study. At the bivariate level, all six dimensions of social capital were positively and significantly associated with orientations toward sustainable development. However, after simultaneously controlling for the other dimensions in the bootstrap multivariable model, only social responsibility, social security, and social participation retained stable positive and statistically significant associations. These three dimensions were also confirmed in the median quantile regression analysis, strengthening the robustness of their relationship with orientations toward sustainable development. By contrast, social trust exhibited a negative and statistically significant coefficient in the bootstrap model, but this association was not replicated in the median quantile regression. Social network use likewise showed no statistically significant independent association in either model. The finding concerning social trust is consistent, in a broader theoretical sense, with Portes' (1998) discussion of the potentially negative consequences of social capital. In a context characterized by persistent environmental stress, socioeconomic deprivation, and social vulnerability such as Zabol, trust embedded primarily within closed or particularistic networks may not necessarily translate into broader forms of collective action oriented toward sustainable development. Instead, under certain conditions, tightly bounded networks may reinforce particularistic interests, inward-looking coping strategies, or unequal access to social resources. However, the present cross-sectional evidence does not permit a direct conclusion that social trust produces "participatory poverty traps" or reproduces tribal or individualistic survival strategies; such mechanisms would require further qualitative or longitudinal investigation. The principal theoretical contribution of the study therefore lies in identifying a potential boundary condition for the relationship between social capital and sustainable development: social capital may contribute more effectively to sustainability when it is accompanied by responsive, transparent, and inclusive formal institutions. In their absence, dense or inward-looking social networks may not automatically generate broader collective benefits and may, under certain conditions, reproduce existing forms of vulnerability and inequality. Overall, the findings suggest that action-oriented and behavioral dimensions of social capital particularly social responsibility, social security, and social participation are more consistently associated with orientations toward sustainable development than structural dimensions such as social trust and social networks. From a policy perspective, urban development strategies in Zabol should therefore move beyond simply expanding social networks and focus on strengthening the quality and public orientation of social capital. Particular attention should be given to creating meaningful opportunities for citizen participation, strengthening institutional trust and accountability, fostering social responsibility, and developing inclusive mechanisms through which citizens can contribute to addressing environmental and socioeconomic challenges. Such measures may help transform existing social capacities into more effective resources for sustainable urban development in environmentally vulnerable border regions.

Key words: Social Capital, Social Participation, Social Trust, Sustainable Development, Zabol.

References

Akbarpour, M., & Hejazi, F. (2025). The extent of the impact of social capital enhancement factors in rural areas (Case study: Selected villages of Almalu Rural District, Hashtrud County). Political Knowledge, 21(1), 1–22. https://doi.org/10.30497/pkn.2025.244994.3087*(in Persian)*

Alshammari, A. E. A., Thomran, M., & Alshebami, A. S. (2023). Integration of service-learning theory and social capital theory in volunteering work for sustainable development: A study of the role of education curricula in Saudi Arabia. *Sustainability*, *15*(18), 13312. https://doi.org/10.3390/su151813312

Bao, H. X. H., Jiang, Y., Wang, Z., & Feng, L. (2024). Social capital and the effectiveness of land use policies: Evidence from rural China. *Land Use Policy*, *139*, 107069. https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2024.107069

Barkhordari, S., Dehghan Dehnavi, H., & Andalib Ardakani, D. (2025). The impact of social networks on the environmental performance of small and medium-sized enterprises: Investigating the mediating role of cultural capital and social capital. Geography (Regional Planning), 15(59), 144–164. https://doi.org/10.22034/jgeoq.2025.517069.4269*(in Persian)*

Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. Richardson (Ed.), Handbook of theory and research for the sociology of education (pp. 241–258). Greenwood Press.

Bouzari Jamhari, K. (2003). The place of indigenous knowledge in sustainable rural development. Geography and Development, 1(1), 45–62. *(in Persian)*

Cheung, M. L., Leung, W. K. S., Chang, M. K., Shi, S., & Tse, S. Y. (2025). Harvesting sustainability: How social capital fosters cohesive relationships between green social media influencers and consumers to drive electronic word-of-mouth behaviours. *Psychology & Marketing*, *42*(2), 444–469. https://doi.org/10.1002/mar.22135

Coleman, J. S. (1990). Social capital in the creation of human capital. American Journal of Sociology, 94, S95–S120. https://doi.org/10.1086/228943

Fayaz, M. (2005). Investigating the origin of sandstorms in the Sistan Plain using remote sensing data. Iranian Journal of Range and Desert Research, 12(3), 213–230. https://doi.org/10.22092/ijrdr.2019.119660*(in Persian)*

Fukuyama, F. (2001). Social capital, civil society and development. Third World Quarterly, 22(1), 7–20. https://doi.org/10.1080/713701144

Han, M. J. N., & Kim, M. J. (2025). A smart social sustainability model for smart city to enhance human context experience. *Cities*, *159*, 105788. https://doi.org/10.1016/j.cities.2025.105788

Hosseinzadeh, R. (1997). The 120-day winds of Sistan. Geographical Research Quarterly, 12(3) (Serial No. 46), 25–42. *(in Persian)*

Huang, S., Cheng, M., & Shu, Z. (2024). Role of social capital and financial inclusion in sustainable economic growth. *Research in International Business and Finance*, *72*, 102525. https://doi.org/10.1016/j.ribaf.2024.102525

Kheybari, M., Soleimani, H., & Ghaffari, S. R. (2024). Analyzing the effects of social capital components on the sustainable development of rural settlements (Case study: Ardal County). Village and Sustainable Development of Space, 5(1), 49–73. https://doi.org/10.22077/vssd.2023.6848.1206*(in Persian)*

Lee, Y. J., Yoon, H. J., & O'Donnell, N. H. (2018). The effects of information cues on perceived legitimacy of companies that promote corporate social responsibility initiatives on social networking sites. Journal of Business Research, 83, 202–214. https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2017.10.048

Liu, B., Li, N., & Liao, C. (2024). Effects of social capital on the adoption of green production technologies by rice farmers: Moderation effects based on risk preferences. *Sustainability*, *16*(20), 8879. https://doi.org/10.3390/su16208879

Martínez-Martínez, P. R., Ramos-Soto, A. L., Cruz-Domínguez, E., Palacios-Pineda, F., & Valadez-Solana, B. D. (2025). Social capital and sustainable development in community contexts: Evidence from beekeepers in Southern Mexico. *Sustainability*, *17*(24), 11102. https://doi.org/10.3390/su172411102

Mirarab Razi, R., & Gholamali Tabar Firouzjaei, K. (2024). The state of university professors' awareness of the localization of sustainable development curricula in higher education. Society and Environment, 1(2), 79–90. https://doi.org/10.22080/jsn.2024.11855.1045*(in Persian)*

Motiee Langroudi, S. H. (2009). Economic geography of Iran (6th ed.). Academic Center for Education, Culture and Research (Mashhad) Publications. *(in Persian)*

Negaresh, H., & Latifi, L. (2009). Source identification of aeolian deposits in eastern Zabol through morphoscopy and physical and chemical analysis of sediments. Geography and Environmental Planning, 20(3) (Serial No. 33), 71–88. https://doi.org/20.1001.1.20085362.1388.20.1.1.8*(in Persian)*

Opoku-Boateng, E., Agyei, F., Asibey, M. O., & Mintah, F. (2024). Climate change resilience and social capital: Insights from informal urban neighbourhoods in Kumasi, Ghana. *Cities, 152*, 105234. https://doi.org/10.1016/j.cities.2024.105234

Ozturk, I., Alqassimi, O., & Ullah, S. (2024). Digitalization and SMEs development in the context of sustainable development: A China perspective. Heliyon, 10(6), e27596. https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2024.e27596

Putnam, R. D. (2000). Bowling alone: The collapse and revival of American community. Simon & Schuster.

Rahe, M. L., Van Leuven, A. J., & Malone, T. (2025). Leveraging social ties to financial gains: Exploring the impact of social capital in rural development. *Journal of Rural Studies, 114*, 103539. https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2024.103539

Roknoddin Eftekhari, A., Vazin, N., & Pourtaheri, M. (2009). The process of natural disaster management in two indigenous and modern approaches: Villages of Khosh Rostam District (Khalkhal County). Spatial Planning and Geomatics, 13(1), 89–106. https://hsmsp.modares.ac.ir/article_14342.html*(in Persian)*

Sensor, C. S., Branden, P. S., Clary-Muronda, V., Hawkins, J. E., Fitzgerald, D., Shimek, A. M., ... & Rosa, W. E. (2021). Nurses achieving the sustainable development goals: The United Nations and Sigma. AJN The American Journal of Nursing, 121(4), 65–68. https://doi.org/10.1097/01.NAJ.0000742644.58314.0b

Shafiei Sabet, N., & Karimi Marzi, F. (2024). The effects of social capital on villagers' participation in the development of economic projects and sustainable rural livability in the central district of Jiroft County. Human Geography Research, 56(1), 199–213. https://doi.org/10.22059/jhgr.2023.336372.1008433*(in Persian)*

Torki, L., Vaez, M., & Shahzeydi, E. (2023). An analysis of the mutual influence of sustainable development and high-quality financial stability in selected developing countries. Economic Analyses of Iran's Development (Economic Development Policy), 9(1), 1–26. https://doi.org/10.22051/ieda.2023.44613.1358*(in Persian)*

Woo, A., Joh, K., & Yu, C.-Y. (2023). Making space and building social capital: Unpacking the relationships between community center use and social capital in urban regenerated neighborhoods in Seoul, Korea. *Habitat International, 132*, 102742. https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2023.102742

Zhang, F., Xiao, F., & Yu, P. (2024). A model of sustainable development in economic, social, and environmental aspects: The role of social capital in China. Environmental Research Communications, 6(4), 045001. https://doi.org/10.1088/2515-7620/ad3e95

Ziorklui, B. E. A., Okyere, S. A., Abunyewah, M., Mensah, S. L., & Frimpong, L. K. (2024). Social capital and community-driven development: A multi-group analysis of migrant and indigenous informal settlements in Greater Accra, Ghana. *Habitat International, 145*, 103016. https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2024.103016

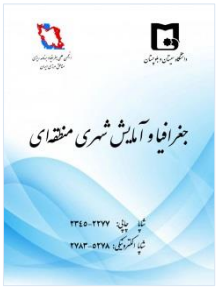
جغرافیا و آمایش شهری منطقه‌ای
شاپا چاپی: ۲۳۴۵-۲۲۷۷ شاپا الکترونیکی: ۲۷۸۳-۵۲۷۸
دانشگاه سیستان و بلوچستان

تحلیل ساختاری ابعاد سرمایهٔ اجتماعی مؤثر بر گرایش به توسعهٔ پایدار شهروندان شهر زابل

امیر میر [۱]، حسین ابراهیم‌زاده آسمین [۲*]، الهام شیردل [۳]

مقاله پژوهشی

جغرافیا و آمایش شهری–منطقه‌ای
زمستان ۱۴۰۵، سال ۱۶، شمارهٔ ۶۱
تاریخ دریافت: ۱۴۰۵/۰۴/۰۷
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۵/۰۷/۰۶
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۷/۱۳
تاریخ انتشار آنلاین: ۱۴۰۵/۰۷/۱۹
صفحات : ۲۲۶-۱۹۳

واژه‌های کلیدی:
سرمایهٔ اجتماعی، مشارکت اجتماعی، اعتماد اجتماعی، توسعهٔ پایدار، شهر زابل.

چکیده

با وجود اهمیت گرایش به توسعهٔ پایدار در شهرهای مرزی با اقلیم خشک و محدودیت منابع، همچنان یک شکاف نظری و تجربی درخصوص نقش سرمایهٔ اجتماعی به‌عنوان زیرساخت نرم در تقویت گرایش شهروندان این مناطق به توسعهٔ پایدار وجود دارد. هدف این پژوهش، پُرکردن این شکاف از طریق بررسی تأثیر ابعاد چندگانهٔ سرمایهٔ اجتماعی بر گرایش به توسعهٔ پایدار در شهروندان شهر زابل است. این پژوهش از نظر هدف کاربردی و با روش کمّی از نوع پیمایشی انجام‌شد. جامعهٔ آماری شامل کلیه شهروندان بالای ۱۸ سال شهر زابل است که حجم نمونه براساس فرمول کوکران، ۳۸۴ نفر برآورد و به‌روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای انتخاب شدند. داده‌ها با استفاده از پرسش‌نامهٔ محقق‌ساخته گردآوری و برای تحلیل داده‌ها از روش‌های آمار توصیفی و استنباطی با نرم‌افزار «SPSS» استفاده گردید. یافته‌ها نشان‌داد که تمامی شش بُعد سرمایهٔ اجتماعی (مشارکت، اعتماد، انسجام، شبکه‌های اجتماعی، مسئولیت‌پذیری و امنیت اجتماعی) با گرایش به توسعهٔ پایدار رابطهٔ مثبت و معناداری دارند و در مجموع ۵۷/۹ درصد از تغییرات گرایش به توسعهٔ پایدار را تبیین‌می‌کنند. در رگرسیون با استنباط بوت‌استراپ، مشارکت اجتماعی، مسئولیت‌پذیری اجتماعی و امنیت اجتماعی رابطهٔ مثبت و معناداری با توسعهٔ پایدار داشتند؛ درحالی‌که انسجام اجتماعی و استفاده از شبکه‌های اجتماعی معنادار نبودند. اعتماد اجتماعی نیز در این مدل رابطه‌ای منفی و معنادار نشان‌داد؛ اما این الگو در رگرسیون «کوانتایل» تأیید نشد. در مقابل، تحلیل «کوانتایل»، رابطهٔ مثبت و معنادار انسجام اجتماعی، مشارکت، مسئولیت‌پذیری و امنیت اجتماعی را نشان‌داد. در مجموع، مشارکت، مسئولیت‌پذیری و امنیت اجتماعی پایدارترین روابط را با توسعهٔ پایدار نشان‌دادند. نتایج بیانگر آن است که سرمایهٔ اجتماعی، پیش‌شرط اساسی برای تقویت نگرش‌ها و رفتارهای توسعه‌محور محسوب می‌شود و ارتقاء نظام‌مند آن می‌تواند مسیر حرکت به‌سوی توسعهٔ پایدار شهری در مناطق مرزی با محدودیت منابع را هموارسازد.

مقدمه و بیان مسأله

در جهان معاصر، شتاب تحولات فناورانه، تغییرات ساختاری در سبک زندگی و تشدید فشار بر منابع طبیعی، الگوهای تعامل انسان با محیط پیرامون را به‌طور بنیادین دگرگون ساخته‌است. در چنین شرایطی، چگونگی بهره‌برداری از منابع، نحوهٔ سازمان‌دهی روابط اجتماعی و ظرفیت جوامع برای مواجهه با چالش‌های اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی، به یکی از دغدغه‌های اساسی توسعه تبدیل شده‌است. از این منظر، دستیابی به توسعه‌ای که ضمن تأمین نیازهای نسل حاضر، توانایی نسل‌های آینده برای تأمین نیازهای خود را نیز حفظ کند، مستلزم توجه هم‌زمان به ظرفیت‌های انسانی، اجتماعی و محیطی است. در این میان، سرمایهٔ اجتماعی و پیامدهای آن در شکل‌دهی به رفتارهای جمعی، افزایش همکاری و تقویت گرایش شهروندان به توسعهٔ پایدار، جایگاه ویژه‌ای یافته‌است (دهقان‌گماری، ۱۴۰۰: ۴۵).

۱- کارشناسی‌ارشد، گروه علوم اجتماعی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران. amir.mir20001378@gmail.com
۲- دانشیار گروه علوم اجتماعی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران. (نویسنده مسئول) h.ebrahim@lihu.usb.ac.ir
۳- استادیار گروه علوم اجتماعی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران. El.mshirdel@gmail.com

توسعهٔ پایدار بر ضرورت ایجاد تعادل میان بهره‌برداری از منابع و حفاظت از آن‌ها برای نسل‌های آینده تأکید دارد. اگرچه توجه به این مفهوم از دههٔ ۱۹۵۰ آغازشد، نقطه عطف اساسی در گسترش رویکرد توسعهٔ پایدار، شکل‌گیری برنامه‌های جهانی سازمان ملل متحد و تدوین ۱۷ هدف توسعهٔ پایدار بود؛ اهدافی که بر ضرورت ایجاد توازن میان ابعاد اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی توسعه تأکید دارند (Sensor et al., 2021: 65). بر این اساس، توسعه دیگر صرفاً در افزایش کمّی تولید و درآمد خلاصه‌نمی‌شود، بلکه ارتقای کیفیت زندگی، کاهش نابرابری، رعایت عدالت بین‌نسلی و حفاظت از نظام‌های اکولوژیک را نیز دربرمی‌گیرد (Zhang et al., 2024: 3). تحقق چنین رویکردی مستلزم آن است که پایداری اقتصادی در تعامل با ابعاد اجتماعی و زیست‌محیطی دنبال‌شود و ثبات مالی و ظرفیت‌های اجتماعی نیز در فرایند تحقق آن مورد توجه قرارگیرد (ترکی و همکاران، ۱۴۰۲: ۲).

در این چارچوب، شناخت میزان آگاهی، نگرش و گرایش شهروندان نسبت به ابعاد مختلف توسعهٔ پایدار، به‌ویژه در محیط‌های شهری، اهمیت اساسی دارد؛ زیرا تحقق اهداف توسعهٔ پایدار صرفاً از طریق سیاست‌گذاری‌های کلان و اقدامات نهادی امکان‌پذیر نیست و به همراهی، مشارکت و تغییر الگوهای رفتاری شهروندان نیز نیاز دارد. گرایش به توسعهٔ پایدار را می‌توان در مجموعه‌ای از نگرش‌ها، ارزش‌ها و تمایلاتی جست‌وجو کرد که افراد را به استفادهٔ مسئولانه از منابع، توجه به پیامدهای اجتماعی و زیست‌محیطی تصمیمات و حفظ فرصت‌های موجود برای نسل‌های آینده سوق‌می‌دهد. از این منظر، توسعهٔ پایدار زمانی معنا می‌یابد که بهره‌مندی افراد از فرصت‌های اقتصادی و اجتماعی، موجب تضعیف ظرفیت بهره‌مندی دیگران و نسل‌های آینده نشود (Lee et al., 2018: 203)؛ بنابراین، بهره‌گیری کارآمد از منابع انسانی و طبیعی و ایجاد سازوکارهایی برای حفظ و ارتقای ظرفیت‌های اقتصادی، اجتماعی و محیطی، از مؤلفه‌های اساسی پایداری به‌شمارمی‌رود. تجربهٔ جوامع توسعه‌یافته نیز نشان می‌دهد که تداوم رشد اقتصادی زمانی امکان‌پذیر است که با ملاحظات اجتماعی و زیست‌محیطی همراه باشد و میان این ابعاد نوعی هماهنگی و تعادل برقرارشود (Ozturk et al., 2024: 215).

در میان عوامل مؤثر بر شکل‌گیری چنین گرایشی، سرمایهٔ اجتماعی از اهمیت قابل‌توجهی برخوردار است. سرمایهٔ اجتماعی با ایجاد بسترهای اعتماد، هنجارهای مشترک و شبکه‌های ارتباطی، ظرفیت افراد و گروه‌ها را برای همکاری و کنش جمعی افزایش می‌دهد. «پاتنام» سرمایهٔ اجتماعی را مجموعه‌ای از ویژگی‌های سازمان اجتماعی، از جمله اعتماد، هنجارها و شبکه‌ها می‌داند که از طریق تسهیل هماهنگی و همکاری، امکان کنش جمعی مؤثرتر را فراهم می‌کنند و هزینه‌های مبادله را کاهش می‌دهند (Putnam, 2000: 24). از این منظر، سرمایهٔ اجتماعی صرفاً مجموعه‌ای از روابط میان افراد نیست، بلکه منبعی اجتماعی است که می‌تواند توان جامعه را برای حل مسائل مشترک و مدیریت منابع ارتقا دهد.

اهمیت این موضوع در حوزهٔ توسعهٔ پایدار زمانی آشکارتر می‌شود که مدیریت منابع طبیعی و مقابله با مسائل محیطی مستلزم همکاری و مشارکت طیف گسترده‌ای از کنشگران باشد. سرمایهٔ اجتماعی از طریق تقویت اعتماد، همکاری، شبکه‌های اجتماعی و هنجارهای مشارکتی، می‌تواند زمینهٔ لازم برای مشارکت شهروندان در مسائل عمومی و حفاظت از منابع را فراهم آورد؛ از همین‌رو، برخی مطالعات سرمایهٔ اجتماعی را یکی از نیروهای مؤثر در هدایت فرایند توسعهٔ پایدار و مدیریت استفاده از منابع طبیعی دانسته‌اند (Zhang et al., 2024: 104). همچنین، عوامل فردی، اجتماعی، اقتصادی و نهادی می‌توانند در تقویت سرمایهٔ اجتماعی نقش داشته‌باشند و اهمیت آن از

این جهت است که اعتماد و عمل متقابل، از طریق کاهش هزینه‌های نظارت و تسهیل همکاری، زمینهٔ مشارکت آگاهانه و تدریجی افراد در فرایند توسعه را فراهم می‌کنند (اکبرپور و حجازی، ۱۴۰۴: ۳).

اهمیت سرمایهٔ اجتماعی در فرایند توسعهٔ پایدار، طی دهه‌های اخیر در حوزه‌های مختلف علمی مورد توجه قرار گرفته‌است. توسعهٔ پایدار نیز به‌دلیل ماهیت چندبعدی و جامع خود، به یکی از مهم‌ترین مباحث جهانی و از چالش‌های محوری قرن بیست‌ویکم تبدیل شده‌است. در این رویکرد، انسان و کیفیت زندگی او در مرکز توجه قراردارد و دستیابی به آینده‌ای پایدار مستلزم توجه هم‌زمان به نیازهای انسانی، ظرفیت‌های اجتماعی و الزامات محیطی است. از این منظر، گذار به شرایط جدید توسعه، نیازمند رویکردی انسان‌محور و اتکا به اصول پایداری و سرمایهٔ اجتماعی است (میرعرب‌رضی و غلامعلی‌تبار فیروزجایی، ۱۴۰۳: ۷۹)؛ بنابراین، شناسایی ظرفیت‌های سرمایهٔ اجتماعی و بررسی نحوهٔ ارتباط آن با مشارکت و رفتارهای مرتبط با توسعهٔ پایدار، می‌تواند به شناخت سازوکارهای اجتماعی مؤثر بر تحقق توسعهٔ پایدار در سطوح مختلف کمک کند (دهقان‌گماری، ۱۴۰۰: ۵۰).

با وجود اهمیت فزایندهٔ این موضوع، شواهد پژوهشی موجود در ایران همچنان از نظر بررسی نظام‌مند رابطهٔ میان سرمایهٔ اجتماعی و توسعهٔ پایدار با محدودیت‌هایی مواجه‌است (خیبری و همکاران، ۱۴۰۳: ۴۹). به‌ویژه، پژوهش‌های انجام‌شده در این زمینه محدود، پراکنده و در برخی موارد قدیمی هستند و هنوز شناخت کافی از نحوهٔ اثرگذاری ابعاد مختلف سرمایهٔ اجتماعی بر گرایش شهروندان به توسعهٔ پایدار در زمینه‌های جغرافیایی و اجتماعی متفاوت وجود ندارد. این خلأ در شهرهایی که به‌طور هم‌زمان با فشارهای محیطی، محدودیت‌های اقتصادی و چالش‌های اجتماعی مواجه‌اند، اهمیت بیشتری پیدا می‌کند؛ زیرا در چنین محیط‌هایی ظرفیت‌های اجتماعی می‌توانند نقش تعیین‌کننده‌ای در نحوهٔ مواجههٔ جامعه با بحران‌ها و مسیر حرکت آن به‌سوی پایداری داشته‌باشند.

شهر زابل، نمونه‌ای قابل‌توجه از چنین شرایطی است. این شهر در بستری جغرافیایی و اقلیمی خاص قرارگرفته و به‌طور هم‌زمان با مجموعه‌ای از مخاطرات طبیعی، اقتصادی و اجتماعی مواجه‌است. از منظر محیطی، قرارگیری در اقلیم خشک، خشکسالی‌های مستمر و کمبود شدید منابع آب از مهم‌ترین محدودیت‌های طبیعی منطقه به‌شمارمی‌روند (رکن‌الدین افتخاری و همکاران، ۱۳۸۸: ۸۹). افزون بر این، طوفان‌های شن و پدیدهٔ ریزگرد، به‌ویژه در ارتباط با بادهای ۱۲۰ روزه، پیامدهای قابل‌توجهی بر سلامت، فعالیت‌های اقتصادی و کیفیت زندگی ساکنان برجای می‌گذارد (نگارش و لطیفی، ۱۳۸۸: ۷۵). فرسایش بادی و فرایند بیابان‌زایی نیز بر شدت آسیب‌پذیری محیطی منطقه افزوده‌اند (حسین‌زاده، ۱۳۷۶: ۲۵). مجموعهٔ این عوامل، ظرفیت‌های طبیعی و اقتصادی منطقه را تحت فشار قرارداده و ضرورت توجه به راهکارهای اجتماعی و نهادی برای افزایش تاب‌آوری و حرکت به‌سوی توسعهٔ پایدار را برجسته می‌سازد. در کنار مخاطرات طبیعی، زابل با مجموعه‌ای از مسائل اجتماعی و اقتصادی نیز مواجه‌است که پیچیدگی شرایط توسعه در این شهر را افزایش می‌دهد. موقعیت مرزی منطقه، مسائل امنیتی و قاچاق، مهاجرت، گسترش سکونتگاه‌های غیررسمی و محرومیت بخشی از جمعیت از خدمات مناسب، از جمله چالش‌های اجتماعی مطرح‌شده دربارهٔ منطقه است (مطیعی لنگرودی، ۱۳۸۸: ۱۲). همچنین، فقر، بیکاری و کاهش امید اجتماعی (فیاض، ۱۳۸۴: ۲۱۳) و محدودیت زیرساخت‌های مورد نیاز (بوذری جمهری، ۱۳۸۲: ۴۵)، ظرفیت‌های توسعه‌ای منطقه را با محدودیت مواجه‌کرده‌اند. هم‌زمانی این چالش‌ها با مخاطرات محیطی می‌تواند آسیب‌پذیری اجتماعی را افزایش داده و توان جامعه برای مواجههٔ جمعی با بحران‌ها را کاهش دهد.

در چنین شرایطی، سرمایهٔ اجتماعی می‌تواند به‌عنوان یکی از ظرفیت‌های درون‌زای جامعه، در نحوهٔ مواجههٔ شهروندان با مخاطرات و در شکل‌گیری گرایش آنان به توسعهٔ پایدار نقش مهمی ایفا کند. اعتماد اجتماعی، روابط و شبکه‌های اجتماعی و هنجارهای همکاری می‌توانند زمینه را برای مشارکت بیشتر شهروندان، تبادل اطلاعات، هماهنگی در مواجهه با مسائل مشترک و پذیرش مسئولیت‌های اجتماعی و محیطی فراهم کنند. از سوی دیگر، تضعیف این مؤلفه‌ها می‌تواند به کاهش همکاری و مشارکت اجتماعی و در نتیجه محدودشدن ظرفیت جامعه برای مدیریت بحران‌ها و استفادهٔ پایدار از منابع منجرشود. بر همین اساس، در شرایطی که زابل با چرخه‌ای از فشارهای محیطی و اجتماعی مواجه‌است، توجه به سرمایهٔ اجتماعی می‌تواند بخشی از ظرفیت‌های مورد نیاز برای تقویت گرایش به توسعهٔ پایدار را آشکار سازد (اکبرپور و حجازی، ۱۴۰۴: ۲). با این‌حال، مسئلهٔ اساسی آن است که در زمینه‌های جغرافیایی و اجتماعی متفاوت، سرمایهٔ اجتماعی الزاماً به یک شیوه بر گرایش به توسعهٔ پایدار اثرنمی‌گذارد و شدت و نحوهٔ این ارتباط می‌تواند تحت‌تأثیر شرایط محیطی، اقتصادی و اجتماعی قرارگیرد؛ ازاین‌رو، نمی‌توان صرفاً براساس یافته‌های حاصل از سایر مناطق، دربارهٔ چگونگی رابطهٔ میان سرمایهٔ اجتماعی و گرایش به توسعهٔ پایدار در شهر زابل داوری کرد. شرایط خاص اقلیمی، موقعیت مرزی، فشارهای محیطی، مسائل اجتماعی و ویژگی‌های جمعیتی این شهر، ضرورت تولید شواهد بومی و زمینه‌مند را دوچندان می‌کند. در واقع، شناخت ابعاد سرمایهٔ اجتماعی و بررسی ارتباط آن‌ها با گرایش شهروندان به توسعهٔ پایدار، می‌تواند مشخص‌کند که کدام ظرفیت‌های اجتماعی در این محیط پرمخاطره از اهمیت بیشتری برخوردارند و چگونه می‌توان از آن‌ها در برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری شهری بهره‌گرفت.

از این منظر، خلأ اصلی پژوهش حاضر نه‌صرفاً در فقدان مطالعات دربارهٔ سرمایهٔ اجتماعی یا توسعهٔ پایدار، بلکه در کمبود شواهد تجربی دربارهٔ نحوهٔ ارتباط ابعاد سرمایهٔ اجتماعی با گرایش شهروندان به توسعهٔ پایدار در یک شهر مرزی و در معرض بحران‌های محیطی است. پرداختن به این مسئله می‌تواند از یک‌سو به توسعهٔ ادبیات نظری مربوط به پیوند سرمایهٔ اجتماعی و توسعهٔ پایدار در بسترهای آسیب‌پذیر کمک کند و از سوی دیگر، شواهدی بومی برای برنامه‌ریزی اجتماعی و شهری در زابل فراهم‌آورد. اهمیت این موضوع از آن‌جهت است که برنامه‌ریزی برای توسعهٔ پایدار در چنین محیطی، صرفاً به اقدامات کالبدی و اقتصادی محدود نمی‌شود، بلکه مستلزم شناخت ظرفیت‌های اجتماعی و میزان آمادگی و تمایل شهروندان برای مشارکت در فرایند توسعه است. بر این اساس، پژوهش حاضر با تمرکز بر شهر زابل، در پی تحلیل رابطهٔ میان ابعاد سرمایهٔ اجتماعی و گرایش شهروندان به توسعهٔ پایدار است. مسئلهٔ محوری پژوهش آن است که ابعاد سرمایهٔ اجتماعی چه رابطه‌ای با گرایش شهروندان شهر زابل به توسعهٔ پایدار دارند و این رابطه در بستر شرایط خاص محیطی و اجتماعی شهر زابل چگونه قابل تبیین است؟ پاسخ به این مسئله می‌تواند ضمن پُرکردن بخشی از خلأ نظری و تجربی موجود، درک دقیق‌تری از ظرفیت‌های اجتماعی مؤثر بر توسعهٔ پایدار در مناطق دارای آسیب‌پذیری محیطی و اجتماعی فراهم‌آورد و زمینه را برای برنامه‌ریزی مبتنی بر شواهد و متناسب با ویژگی‌های بومی شهر زابل فراهم‌سازد.

پیشینهٔ پژوهش

در سطح بین‌المللی، برخی مطالعات نشان‌داده‌اند که سرمایهٔ اجتماعی می‌تواند ظرفیت جوامع را برای دستیابی به اهداف اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی تقویت کند. مارتینز[1] و همکاران (۲۰۲۵) در مطالعه‌ای دربارهٔ جوامع زنبوردار جنوب مکزیک، سرمایهٔ اجتماعی را در ارتباط با شبکه‌های اعتماد، همکاری و روابط متقابل بررسی کردند. یافته‌های آنان نشان‌داد که این منابع اجتماعی می‌توانند از فرایندهای توسعهٔ پایدار در سطح جامعه حمایت کنند. اهمیت این مطالعه در آن است که توسعهٔ پایدار را نه‌صرفاً پیامد رشد اقتصادی، بلکه حاصل تعامل میان سرمایه‌های اجتماعی، اقتصادی، انسانی، طبیعی و فرهنگی در سطح جامعه درنظرمی‌گیرد. بر این اساس، سرمایهٔ اجتماعی زمانی اهمیت توسعه‌ای پیدا می‌کند که بتواند سایر منابع و ظرفیت‌های موجود در جامعه را برای دستیابی به اهداف مشترک بسیج و هماهنگ کند.

در همین راستا، الشماری[2] و همکاران (۲۰۲۳) با تلفیق نظریهٔ سرمایهٔ اجتماعی و نظریهٔ یادگیری، نقش مشارکت داوطلبانه و آموزش را در حمایت از توسعهٔ پایدار بررسی کردند. یافته‌های آنان بر اهمیت مشارکت و کنش جمعی در تبدیل منابع اجتماعی به ظرفیت عملی برای تحقق اهداف توسعهٔ پایدار تأکید دارد. از این منظر، مشارکت اجتماعی را نمی‌توان صرفاً یکی از پیامدهای سرمایهٔ اجتماعی دانست، بلکه مشارکت می‌تواند یکی از مسیرهای تبدیل شبکه‌های اجتماعی، اعتماد و روابط متقابل به ظرفیت توسعه‌ای باشد. شواهد حاصل از محیط‌های شهری نیز بر ماهیت چندبعدی و ناهمگون سرمایهٔ اجتماعی تأکید دارند. وو[3] و همکاران (۲۰۲۳) در بررسی استفاده از مراکز اجتماعی در محله‌های بازتوسعه‌یافته سئول نشان‌دادند که استفاده از این فضاها با افزایش سرمایهٔ اجتماعی ارتباط دارد؛ اما این ارتباط در ابعاد مختلف سرمایهٔ اجتماعی یکسان نیست. این یافته بیانگر آن است که محیط اجتماعی و فضایی می‌تواند در شکل‌گیری و تقویت انواع سرمایهٔ اجتماعی مؤثر باشد و نمی‌توان صرفاً با اتکا به وجود یک شبکهٔ اجتماعی یا یک فضای مشارکتی، پیامدهای یکسانی را برای همهٔ ابعاد سرمایهٔ اجتماعی انتظار داشت.

این ناهمگونی در جوامع کمتربرخوردار و سکونتگاه‌های غیررسمی نمود بیشتری پیدا می‌کند. زیورکلویی[4] و همکاران (۲۰۲۴) نقش سرمایهٔ اجتماعی را در توسعهٔ جامعه‌محور در دو سکونتگاه غیررسمی مهاجرنشین و بومی در آکرا بررسی کردند. یافته‌های آنان نشان‌داد که سرمایهٔ اجتماعی خویشاوندی در سکونتگاه بومی اثر مثبت داشته؛ درحالی‌که این اثر در سکونتگاه مهاجرنشین معنادار نبود. در مقابل، سرمایهٔ اجتماعی غیرخویشاوندی در سکونتگاه مهاجرنشین اثر مثبت داشته‌است، اما در سکونتگاه بومی رابطهٔ معناداری مشاهده نشد. این یافته نشان می‌دهد که کارکرد سرمایهٔ اجتماعی به‌شدت تحت‌تأثیر زمینهٔ اجتماعی ـ فضایی قراردارد و یک نوع رابطهٔ اجتماعی ممکن است در یک جامعه به ایجاد ظرفیت توسعه‌ای منجرشود، اما در جامعه‌ای دیگر، چنین نقشی نداشته‌باشد.

مطالعات مربوط به تاب‌آوری شهری نیز این وابستگی به زمینه را تأیید کرده‌اند. اوپوکو-بوتنگ[5] و همکاران (۲۰۲۴) با مطالعهٔ محله‌های غیررسمی شهر کوماسی در غنا نشان‌دادند که ساکنان برای سازگاری با مخاطرات اقلیمی از شبکه‌های اجتماعی و فعالیت‌های گروهی استفاده می‌کنند. این یافته نشان می‌دهد که سرمایهٔ اجتماعی می‌تواند از طریق شبکه‌های ارتباطی و فعالیت‌های جمعی، ظرفیت سازگاری جوامع آسیب‌پذیر را افزایش دهد؛ بااین‌حال، وجود

[1]. Martinez
[2]. Alshammari
[3]. Woo
[4]. Ziorklui
[5]. Opoku-Boateng

روابط اجتماعی به‌خودی‌خود تضمین‌کنندهٔ پیامدهای پایدار نیست، بلکه نحوهٔ سازمان‌یافتگی شبکه‌ها، نوع روابط و قابلیت تبدیل آن‌ها به کنش جمعی در تعیین پیامدهای توسعه‌ای اهمیت دارد. در حوزهٔ توسعهٔ روستایی نیز شواهد بر اهمیت نوع و کارکرد روابط اجتماعی تأکید دارند. مارتینز-بارون[1] و همکاران (۲۰۲۴) در یک مرور نظام‌مند دربارهٔ نقش سرمایهٔ اجتماعی در مقیاس‌پذیری نوآوری‌های کشاورزی برای توسعه نشان‌دادند که ادبیات موجود بر اهمیت روابط معنادار، اعتماد و روابط متقابل تأکید دارد؛ بااین‌حال، نقش سرمایهٔ اجتماعی در بسیاری از مطالعات به‌صورت صریح و نظام‌مند مفهوم‌پردازی نشده‌است. این یافته یک خلأ مفهومی مهم را آشکارمی‌کند؛ زیرا صرف وجود شبکه‌های اجتماعی به‌معنای روشن‌بودن سازوکار تبدیل این شبکه‌ها به پیامدهای توسعه‌ای نیست.

در همین زمینه، راهه[2] و همکاران (۲۰۲۵) نشان‌دادند که کارکرد سرمایهٔ اجتماعی در پروژه‌های توسعهٔ اقتصادی روستایی، برحسب مرحلهٔ توسعهٔ پروژه و منابع مالی موجود متفاوت است. یافته‌های آنان نشان‌داد که روابط خویشاوندی بیشتر در آغاز پروژه‌ها مورد استفاده قرارمی‌گرفتند؛ درحالی‌که روابط غیرخویشاوندی در مراحل اجرا و برای دسترسی به منابع جدید اهمیت بیشتری پیدا می‌کردند. همچنین، جوامع کم‌برخوردار وابستگی بیشتری به روابط پل‌زننده برای دسترسی به منابع مالی بیرونی داشتند. این یافته بیانگر آن است که سرمایهٔ اجتماعی منبعی ایستا نیست و کارکرد آن می‌تواند متناسب با مرحلهٔ توسعه و نوع منابع مورد نیاز تغییرکند. در حوزهٔ سیاست‌های کاربری زمین نیز بائو[3] و همکاران (۲۰۲۴) با استفاده از داده‌های خانوارهای ۱۷ استان چین و بهره‌گیری از یک چارچوب شبه‌آزمایشی نشان‌دادند که اعتماد، شبکه‌های اجتماعی و هنجارهای اجتماعی می‌توانند بر اثربخشی سیاست‌های کاربری زمین اثرگذار باشند؛ بااین‌حال، آثار این مؤلفه‌ها در ابعاد مختلف پیامدهای سیاستی یکسان نبود؛ بنابراین، سرمایهٔ اجتماعی را نمی‌توان یک منبع عمومی و یک‌بعدی تلقی‌کرد، بلکه باید آن‌را مجموعه‌ای از منابع رابطه‌ای متمایز دانست که بسته به نوع سیاست، زمینهٔ اجتماعی و نوع پیامد مورد انتظار، آثار متفاوتی ایجاد می‌کنند. در زمینهٔ پایداری زیست‌محیطی نیز چونگ[4] و همکاران (۲۰۲۴) نشان‌دادند که سرمایهٔ اجتماعی با رفتارهای سازگار با محیط‌زیست ارتباط دارد و در میان مؤلفه‌های مختلف سرمایهٔ اجتماعی، شبکه‌های اجتماعی نقش برجسته‌ای ایفا می‌کنند. همچنین، اعتماد اجتماعی و عدالت اجتماعی نیز با برخی انواع رفتارهای زیست‌محیطی ارتباط داشتند. این یافته نشان می‌دهد که سرمایهٔ اجتماعی می‌تواند از طریق تأثیرگذاری بر رفتار فردی و کنش جمعی، به پیامدهای زیست‌محیطی مرتبط با توسعهٔ پایدار منجرشود؛ بااین‌حال، شدت و جهت این ارتباط به نوع مؤلفه اجتماعی مورد بررسی وابسته است.

در همین راستا، لیو[5] و همکاران (۲۰۲۴) نشان‌دادند که سرمایهٔ اجتماعی بر پذیرش فناوری‌های تولید سبز در میان کشاورزان اثرگذار است و ترجیحات ریسک می‌تواند این رابطه را تعدیل کند. این یافته اهمیت ویژگی‌های فردی و زمینه‌ای را در تبیین رابطهٔ سرمایهٔ اجتماعی و توسعهٔ پایدار برجسته می‌کند و نشان می‌دهد که اثر سرمایهٔ اجتماعی می‌تواند تحت‌تأثیر نگرش‌ها، ترجیحات و ویژگی‌های کنشگران قرارگیرد. همچنین، هوانگ[6] و همکاران (۲۰۲۴) نشان‌دادند که سرمایهٔ اجتماعی در رابطهٔ میان شمول مالی و رشد اقتصادی پایدار نقش تعدیل‌کننده دارد.

---

[1] . Martinez- Baron
[2] . Rahe
[3] . Bao
[4] . Cheung
[5] . Liu
[6] . Huang

این یافته بیانگر آن است که سرمایهٔ اجتماعی در برخی زمینه‌ها الزاماً به‌صورت مستقیم پیامد توسعه‌ای را تعیین-نمی‌کند، بلکه می‌تواند شرایطی ایجاد کند که در آن سایر منابع و سازوکارهای اقتصادی اثربخشی بیشتری پیدا کنند. در حوزهٔ توسعهٔ شهری، هان و کیم[1](۲۰۲۵) با ارائهٔ مدل پایداری اجتماعی شهر هوشمند بر ضرورت توجه هم‌زمان به تجربهٔ انسانی، ظرفیت‌های اجتماعی و سازگاری جوامع با تحولات فناورانه تأکید کردند. این رویکرد نشان می‌دهد که پایداری شهری صرفاً از طریق توسعهٔ زیرساخت‌ها و فناوری‌های نوین تحقق نمی‌یابد، بلکه ظرفیت‌های اجتماعی و انسانی، مشارکت شهروندان و توانایی جامعه برای سازگاری با تغییرات نیز در شکل‌گیری پایداری شهری اهمیت دارند.

در ادبیات پژوهشی ایران نیز شواهد متعددی دربارهٔ ارتباط سرمایهٔ اجتماعی با ابعاد مختلف توسعهٔ پایدار وجود دارد؛ بااین‌حال، همانند مطالعات بین‌المللی، این پژوهش‌ها عمدتاً بر یک بُعد یا پیامد خاص توسعهٔ پایدار تمرکز داشته‌اند و نتایج آن‌ها بر اهمیت زمینه و نوع سرمایهٔ اجتماعی دلالت دارد. شفیعی ثابت و کریمی مارزی (۱۴۰۳) در پژوهشی با عنوان: «اثرات سرمایهٔ اجتماعی بر مشارکت روستاییان در توسعهٔ طرح‌های اقتصادی و زیست‌پذیری پایدار روستایی در بخش مرکزی شهرستان جیرفت» نشان‌دادند که سرمایهٔ اجتماعی تأثیر قابل‌توجهی بر مشارکت در توسعهٔ طرح‌های اقتصادی و زیست‌پذیری پایدار روستایی دارد. نویسندگان بر این اساس تأکید کردند که سرمایهٔ اجتماعی می‌تواند از طریق تقویت مشارکت، اعتمادپذیری و روحیه همکاری، ظرفیت روستاییان را برای مدیریت و پاسخ‌گویی به فشارهای اجتماعی، اقتصادی و محیطی افزایش دهد. این یافته با مطالعات بین‌المللی همسو است و نشان می‌دهد که سرمایهٔ اجتماعی می‌تواند از طریق تقویت ظرفیت کنش جمعی، به تحقق ابعاد مختلف پایداری کمک کند.

در مطالعه‌ای دیگر، خیبری و همکاران (۱۴۰۴) با عنوان: «تحلیل فضایی سرمایهٔ اجتماعی و توسعهٔ پایدار روستایی (مطالعهٔ موردی: سکونتگاه‌های روستایی شهرستان اردل)» به بررسی الگوی فضایی سرمایهٔ اجتماعی در سکونتگاه‌های روستایی پرداختند. یافته‌های آنان نشان‌داد که الگوی فضایی سرمایهٔ اجتماعی در روستاهای منتخب شهرستان اردل تصادفی است؛ به این معنا که توزیع سرمایهٔ اجتماعی در سطح روستاها از الگوی فضایی منظم و خوشه‌ای مشخصی پیروی نمی‌کند و سکونتگاه‌ها از نظر میزان سرمایه اجتماعی ناهمگن هستند. این یافته از منظر پژوهش حاضر اهمیت دارد؛ زیرا نشان می‌دهد که سرمایهٔ اجتماعی نه‌تنها از نظر ابعاد و مؤلفه‌های اجتماعی، بلکه از نظر توزیع فضایی نیز می‌تواند ناهمگون باشد؛ بنابراین، در مطالعهٔ سرمایهٔ اجتماعی در شهرها و مناطق پیرامونی، توجه به زمینهٔ جغرافیایی و ویژگی‌های مکانی جامعهٔ مورد مطالعه ضروری است.

از سوی دیگر، برخورداری و همکاران (۱۴۰۴) در پژوهشی با عنوان: «تأثیر شبکه‌های اجتماعی بر عملکرد زیست‌محیطی شرکت‌های کوچک و متوسط: بررسی نقش میانجی سرمایهٔ فرهنگی و سرمایهٔ اجتماعی» نشان‌دادند که شبکه‌های اجتماعی، سرمایهٔ فرهنگی و سرمایهٔ اجتماعی تأثیر مثبت و معناداری بر عملکرد زیست‌محیطی شرکت‌ها دارند. همچنین، تأثیر مثبت شبکه‌های اجتماعی بر سرمایهٔ فرهنگی و سرمایهٔ اجتماعی تأیید شد و نقش میانجی سرمایهٔ فرهنگی و سرمایهٔ اجتماعی در رابطهٔ میان شبکه‌های اجتماعی و عملکرد زیست‌محیطی نیز به اثبات رسید. اهمیت این یافته برای ادبیات توسعهٔ پایدار در آن است که نشان می‌دهد شبکه‌های اجتماعی می‌توانند از طریق ایجاد و تقویت سرمایهٔ اجتماعی، زمینهٔ بهبود عملکرد زیست‌محیطی را فراهم کنند؛ بنابراین، شبکه‌های

[1] . Han & Kim

ارتباطی صرفاً کانال انتقال اطلاعات نیستند، بلکه می‌توانند در شکل‌دهی به ظرفیت‌های اجتماعی لازم برای رفتار و عملکرد پایدار نقش داشته‌باشند.

مجموع مطالعات داخلی نشان می‌دهد که سرمایهٔ اجتماعی در زمینه‌های مختلف روستایی، سازمانی و زیست‌محیطی با برخی پیامدهای مرتبط با توسعهٔ پایدار ارتباط دارد؛ بااین‌حال، این مطالعات عمدتاً در محیط‌های روستایی، سازمانی یا در ارتباط با یک مسئله مشخص انجام شده‌اند. همچنین، یافته‌های پژوهش خیبری و همکاران دربارهٔ ناهمگونی فضایی سرمایهٔ اجتماعی و یافته‌های شفیعی ثابت و کریمی مارزی دربارهٔ نقش سرمایهٔ اجتماعی در مشارکت و زیست‌پذیری پایدار، ضرورت توجه هم‌زمان به ابعاد اجتماعی و زمینه مکانی را برجسته می‌کنند. از سوی دیگر، پژوهش برخورداری و همکاران نشان می‌دهد که شبکه‌های اجتماعی می‌توانند از طریق سرمایهٔ اجتماعی بر پیامدهای زیست‌محیطی اثرگذار باشند؛ موضوعی که اهمیت بررسی سازوکارهای ارتباطی و شبکه‌ای در تبیین توسعهٔ پایدار را تقویت می‌کند.

در مجموع، مرور مطالعات داخلی و خارجی نشان می‌دهد که سه نتیجهٔ اساسی را می‌توان از ادبیات موجود استخراج‌کرد. نخست، شواهد تجربی عمدتاً از وجود ارتباط میان سرمایهٔ اجتماعی و برخی پیامدهای اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی مرتبط با توسعهٔ پایدار حمایت می‌کنند؛ بااین‌حال، شدت و جهت این ارتباط در زمینه‌های مختلف یکسان نیست؛ دوم، سرمایهٔ اجتماعی یک سازهٔ یک‌بعدی نیست و مؤلفه‌هایی همچون اعتماد، مشارکت، شبکه‌های اجتماعی، انسجام، مسئولیت اجتماعی و انواع روابط پیوندی و پل‌زننده می‌توانند کارکردهای متفاوتی داشته‌باشند؛ سوم، زمینهٔ اجتماعی، اقتصادی، فضایی و نهادی می‌تواند در نحوهٔ تبدیل سرمایهٔ اجتماعی به پیامدهای توسعه‌ای نقش تعیین‌کننده داشته‌باشد.

با وجود گسترش مطالعات، چند خلأ مهم همچنان در ادبیات موجود مشاهده می‌شود: نخست، بسیاری از پژوهش‌ها سرمایهٔ اجتماعی را در ارتباط با یک پیامد مشخص، مانند تاب‌آوری اقلیمی، مدیریت منابع طبیعی، عملکرد زیست‌محیطی، مشارکت روستایی، زیست‌پذیری یا توسعهٔ اقتصادی بررسی‌کرده‌اند؛ بنابراین، شواهد دربارهٔ رابطهٔ سرمایهٔ اجتماعی با توسعهٔ پایدار به‌عنوان یک سازهٔ چندبعدی همچنان پراکنده است؛ دوم، اگرچه مطالعات جدید بر چندبعدی‌بودن سرمایهٔ اجتماعی تأکید دارند، در بسیاری از پژوهش‌ها، مؤلفه‌های مختلف سرمایهٔ اجتماعی به‌صورت هم‌زمان در یک چارچوب تجربی مقایسه نشده‌اند؛ در نتیجه، هنوز مشخص نیست کدام ابعاد سرمایهٔ اجتماعی در تبیین توسعهٔ پایدار شهروندان اهمیت بیشتری دارند؛ سوم، بخش قابل‌توجهی از شواهد داخلی در محیط‌های روستایی یا سازمانی تولید شده و پژوهش‌های کمتری به بررسی این رابطه در سطح شهروندان یک شهر پیرامونی و کمتر برخوردار پرداخته‌اند. این خلأ در مورد شهر زابل اهمیت بیشتری می‌یابد؛ زیرا ویژگی‌های جغرافیایی، مرزی، اجتماعی‌وفرهنگی‌این‌شهر،زمینه‌ای‌متفاوت از بسیاری از محیط‌های‌مورد مطالعه در پژوهش‌های‌پیشین‌فراهم می‌کند.

بر این اساس، پژوهش حاضر با تمرکز بر شهروندان شهر زابل، رابطهٔ سرمایهٔ اجتماعی و توسعهٔ پایدار را در دو سطح بررسی‌می‌کند: در سطح نخست، این پرسش مطرح است که آیا سرمایهٔ اجتماعی به‌عنوان یک سازهٔ کلی با توسعهٔ پایدار رابطهٔ معناداری دارد؛ در سطح دوم، پژوهش بررسی‌می‌کند که آیا مؤلفه‌های مختلف سرمایهٔ اجتماعی شامل: مشارکت اجتماعی، اعتماد اجتماعی، شبکهٔ اجتماعی، انسجام اجتماعی، مسئولیت اجتماعی و امنیت اجتماعی نقش یکسانی در تبیین توسعهٔ پایدار دارند یا خیر؟ اتخاذ این رویکرد امکان می‌دهد سرمایهٔ اجتماعی نه به‌عنوان یک منبع همگن، بلکه به‌عنوان مجموعه‌ای از ظرفیت‌های اجتماعی متمایز بررسی‌شود و سهم هر یک از این ظرفیت‌ها

در شکل‌گیری توسعهٔ پایدار در میان شهروندان زابل مورد آزمون قرارگیرد. بدین‌ترتیب، پژوهش حاضر می‌تواند با پیونددادن ادبیات سرمایهٔ اجتماعی و توسعهٔ پایدار و با تمرکز بر یک زمینهٔ شهری پیرامونی و کمتر برخوردار، به پُرکردن بخشی از خلأ موجود در ادبیات تجربی کمک کند.

چارچوب نظری

چارچوب نظری این پژوهش بر پایهٔ ترکیب نظریه‌های کلاسیک و معاصر سرمایهٔ اجتماعی و توسعهٔ پایدار استوار است. در حوزهٔ سرمایهٔ اجتماعی، نظریه‌های کلمن[1] (۱۹۹۰) با تأکید بر کارکرد ساختاری سرمایهٔ اجتماعی و نقش آن در تسهیل دسترسی کنشگران به منابع و فرصت‌ها، بوردیو[2] (۱۹۸۶) با تمرکز بر شبکه‌های پایدار روابط نهادی‌شده و نقش آن در ایجاد همبستگی و مشارکت؛ پاتنام[3] (۱۹۹۳, ۲۰۰۰) با تأکید بر انسجام اجتماعی، اعتماد و مشارکت مدنی به‌عنوان ارکان سرمایهٔ اجتماعی؛ فوکویاما[4] (۲۰۰۱) با نگاه به هنجارهای تسهیل‌کنندهٔ همکاری؛ و وین بیکر[5] (۱۹۹۹) با تأکید بر منابع قابل دسترسی از طریق شبکه‌های فردی و سازمانی، مبانی نظری این پژوهش را تشکیل‌می‌دهند. در حوزهٔ توسعهٔ پایدار، تعریف کمیسیون برانتلند[6] (۱۹۸۷) و آرای مک‌لارن[7] (۱۹۹۶) در مورد شهر پایدار، چارچوب اصلی متغیر وابسته را شکل‌می‌دهند. همچنین نظریهٔ «امیل دورکیم» در باب انسجام اجتماعی، مدل هرم مسئولیت‌پذیری اجتماعی کارول[8] (۱۹۷۹) و تعریف بوزان[9] (۱۹۹۱) از امنیت اجتماعی، به‌ترتیب برای مفهوم‌سازی مؤلفه‌های انسجام، مسئولیت‌پذیری و امنیت اجتماعی در سرمایهٔ اجتماعی به‌کار گرفته‌شده‌اند. در این پژوهش، نظریه‌های مذکور به‌صورت تلفیقی و در قالب یک مدل مفهومی شش‌بعدی برای سنجش سرمایهٔ اجتماعی به‌کار گرفته‌شده‌اند: مؤلفهٔ «مشارکت اجتماعی» عمدتاً برگرفته از نظریهٔ «پاتنام»، مؤلفهٔ «اعتماد اجتماعی» متأثر از دیدگاه‌های کلمن و پاتنام، مؤلفهٔ «شبکه‌های اجتماعی» مبتنی بر آرای بوردیو، مؤلفهٔ «انسجام اجتماعی» برگرفته از نظریهٔ دورکیم، مؤلفهٔ «مسئولیت‌پذیری اجتماعی» متأثر از مدل کارول و مؤلفهٔ «امنیت اجتماعی» مبتنی بر تعریف بوزان مفهوم‌سازی شده‌اند. برای سنجش متغیر وابسته (گرایش به توسعهٔ پایدار شهری)، از تعریف سه‌بعدی گزارش برانتلند (اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی) و ویژگی‌های شهر پایدار از دیدگاه مک‌لارن[1] استفاده شده‌است. بدین‌ترتیب، سرمایهٔ اجتماعی به‌عنوان متغیر مستقل با ابعاد شش‌گانه و گرایش به توسعهٔ پایدار شهری به‌عنوان متغیر وابسته با ابعاد سه‌گانه در مدل تحلیلی پژوهش جانمایی شده‌اند. چارچوب نظری یادشده، مسئلهٔ اصلی این پژوهش؛ یعنی «تأثیر سرمایهٔ اجتماعی بر گرایش به توسعهٔ پایدار شهری در شهر زابل» را از چند منظر تبیین‌می‌کند. نخست، براساس نظریهٔ پاتنام، سرمایهٔ اجتماعی با تقویت مشارکت مدنی و اعتماد عمومی، هزینه‌های همکاری در پروژه‌های جمعی را کاهش داده و زمینه را برای اجرای سیاست‌های توسعهٔ پایدار فراهم‌می‌سازد. از منظر بوردیو، وجود شبکه‌های اجتماعی مبتنی بر اعتماد، بستر مناسبی برای همبستگی

[1] Coleman
[2] Bourdieu
[3] Putnam
[4] Fukuyama
[5] Wayne Baker
[6] Our Common Future
[7] McLaren
[8] Carol
[9] Buzan
[1] McLaren

اجتماعی و مشارکت در فعالیت‌های توسعه‌ای ایجاد می‌کند. دیدگاه کلمن نیز نشان می‌دهد که سرمایهٔ اجتماعی با تسهیل دسترسی افراد به اطلاعات و منابع، امکان تصمیم‌گیری آگاهانه در جهت توسعهٔ پایدار را افزایش می‌دهد. از سوی دیگر، در شرایط خاص شهر زابل که با بحران‌های مزمن زیست‌محیطی (خشکسالی، ریزگردها) و محرومیت ساختاری مواجه‌است، این نظریه‌ها به تبیین وضعیت دوگانهٔ سرمایهٔ اجتماعی کمک می‌کنند: از یک‌سو، بحران‌ها ممکن است اعتماد نهادی و مشارکت مدنی را تضعیف کنند و از سوی دیگر، ممکن است همبستگی‌های درون‌گروهی را تقویت نمایند. ترکیب نظریه‌های سرمایهٔ اجتماعی با دیدگاه توسعهٔ پایدار شهری، نشان می‌دهد که تقویت ابعاد شش‌گانه سرمایهٔ اجتماعی (به‌ویژه اعتماد نهادی و مشارکت مدنی) می‌تواند گرایش شهروندان زابل را به‌سمت پذیرش و مشارکت در برنامه‌های توسعهٔ پایدار افزایش دهد. بدین‌ترتیب، چارچوب نظری تلفیقی این پژوهش، تبیینی جامع از مکانیسم تأثیرگذاری سرمایهٔ اجتماعی بر گرایش به توسعهٔ پایدار شهروندان در بستر خاص شهر زابل ارائه‌می‌دهد.

سرمایهٔ اجتماعی: مجموعه هنجارها، شبکه‌ها و روابط مبتنی بر اعتماد که کنش‌گری جمعی را تسهیل کرده و دسترسی به منابع و فرصت‌ها را افزایش می‌دهد (پاتنام، ۲۰۰۰).

گرایش به توسعهٔ پایدار شهری: گرایش به توسعه‌ای که نیازهای نسل حاضر را بدون به مخاطره‌انداختن توانایی نسل‌های آینده در تأمین نیازهایشان برآورده سازد و در سطح شهر به ابعاد اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی توجه‌کند (کمیسیون برانتلند، ۱۹۸۷).

مشارکت اجتماعی: فرایند داوطلبانه مشارکت شهروندان در فعالیت‌های جمعی، تصمیم‌سازی‌ها و اجرای برنامه‌های اجتماعی که زمینه‌ساز همکاری‌های مدنی است (پاتنام، ۲۰۰۰).

اعتماد اجتماعی: باور عمومی به صداقت و همکاری متقابل میان افراد و نهادها که هزینه‌های همکاری را کاهش داده و تعاملات را تسهیل می‌کند (کلمن، ۱۹۹۰).

شبکه‌های اجتماعی: مجموعه روابط پایدار و نهادی‌شده بین افراد که دسترسی به منابع مادی و معنوی را ممکن ساخته و بستر همبستگی و تبادل اطلاعات را فراهم‌می‌آورد (بوردیو، ۱۹۸۶).

انسجام اجتماعی: میزان پیوند، همبستگی و احساس تعلق میان اعضای جامعه که مانع از گسست و تضاد شده و همکاری مؤثر را ممکن می‌سازد (دورکیم، ۱۸۹۳).

مسئولیت‌پذیری اجتماعی: تعهد اخلاقی و عملی افراد و سازمان‌ها نسبت به جامعه و محیط، فراتر از الزامات قانونی، شامل سطوح اقتصادی، قانونی، اخلاقی و بشردوستانه (کارول، ۱۹۷۹).

امنیت اجتماعی: احساس آرامش و ایمنی در برابر تهدیدات اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی که بر کیفیت زندگی افراد تأثیر گذاشته و زمینه‌ساز مشارکت مؤثر در فرایندهای توسعه‌ای است (بوزان، ۱۹۹۱).

شکل ۱. مدل تجربی تحقیق

(منبع: نگارندگان، ۱۴۰۵)

فرضیهٔ اصلی

سرمایهٔ اجتماعی بر توسعهٔ پایدار در شهروندان شهر زابل تأثیر معنادار دارد.

فرضیه‌های فرعی

۱. مشارکت اجتماعی بر توسعهٔ پایدار درشهروندان شهر زابل تأثیر معنادار دارد.
۲. اعتماد اجتماعی بر توسعهٔ پایدار در شهروندان شهر زابل تأثیر معنادار دارد.
۳. استفاده از شبکه‌های اجتماعی بر توسعهٔ پایدار در شهروندان شهر زابل تأثیر معنادار دارد.
۴. انسجام اجتماعی بر توسعهٔ پایدار در شهروندان شهر زابل تأثیر معنادار دارد.
۵. مسئولیت‌پذیری اجتماعی بر توسعهٔ پایدار در شهروندان شهر زابل تأثیر معنادار دارد.
۶. امنیت اجتماعی بر توسعهٔ پایدار در شهروندان شهر زابل تأثیر معنادار دارد.
۷. متغیرهای زمینه‌ای(سن، جنس، تحصیلات، شغل و وضعیت تأهل) بر توسعهٔ پایدار در شهروندان شهر زابل تـأثیر معنادار دارد.

روش تحقیق

پژوهش حاضر با هدف بررسی جامعه‌شناختی تأثیر سرمایه‌ی اجتماعی بر گرایش به توسعه‌ی پایدار در شهروندان شهر زابل انجام‌شده و از نظر هدف، در زمره‌ی تحقیقات کاربردی و از نظر ماهیت و روش، جزو پژوهش‌های کمّی به‌شمارمی‌رود که با استفاده از راهبرد پیمایشی اجرا گردیده است. جمع‌آوری داده‌ها به‌کمک پرسش‌نامه‌ای محقق‌ساخته صورت گرفته که با بهره‌گیری از مبانی نظری و ادبیات پژوهش، طراحی و تدوین شده‌است. جامعه‌ی آماری این پژوهش را تمامی شهروندان بالای ۱۸ سال شهر زابل تشکیل‌می‌دهند که براساس آخرین سرشماری رسمی (سال ۱۳۹۵)، تعداد آن‌ها بالغ بر ۱۳۷،۷۲۲ نفر برآورد گردیده‌است. با توجه به حجم جامعه و با استفاده از فرمول نمونه‌گیری کوکران، حجم نمونه‌ی مطلوب برابر با ۳۸۴ نفر تعیین‌گردید. به‌منظور انتخاب نمونه‌های مورد مطالعه، از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای استفاده شده‌است. بدین‌ترتیب که ابتدا شهر زابل براساس تقسیمات جغرافیایی به پنج منطقه‌ی اصلی شامل: شمال، جنوب، شرق، غرب و مرکز تفکیک گردید؛ سپس از هر منطقه، یک محله به‌عنوان خوشه‌ی اصلی انتخاب و در مرحله‌ی بعد، در درون هر محله، نقاط یا ناحیه‌های کوچک‌تر (خرده‌خوشه‌ها) مشخص‌شدند و در نهایت، نمونه‌ها به‌صورت تصادفی ساده از میان این نقاط انتخاب گردیدند. علت انتخاب این روش نمونه‌گیری، پراکندگی جغرافیاییِ جمعیت و گستردگیِ نواحیِ شهریِ زابل است؛ زیرا انجام سرشماری کامل یا نمونه‌گیری تصادفیِ ساده، نیازمند صرف زمان و هزینه‌ی قابل‌توجهی بوده و از لحاظ اقتصادی به‌صرفه نمی‌باشد. ابزار اصلی گردآوری داده‌ها در این پژوهش، پرسش‌نامه‌ای با عنوان: «تأثیر سرمایه‌ی اجتماعی بر گرایش به توسعه‌ی پایدار در شهروندان شهر زابل» است که در دو بخش طراحی شده‌است: بخش نخست به سنجش متغیر سرمایه‌ی اجتماعی اختصاص دارد؛ بخش دوم پرسش‌نامه نیز به سنجش گرایش به توسعه‌ی پایدار در ابعاد اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی اختصاص یافته‌است که براساس مرور نظام‌مند ادبیات نظری و پیشینه‌های مرتبط، طراحی شده‌است. گویه‌های پرسش‌نامه براساس طیف پنج‌درجه‌ای لیکرت (از «کاملاً مخالفم» با نمره ۱ تا «کاملاً موافقم» با نمره ۵) تنظیم گردیده‌اند. به‌منظور اطمینان از کفایت ابزار اندازه‌گیری، پیش‌از توزیع نهایی پرسش‌نامه، مطالعه‌ی مقدماتی (پایلوت) با حجم نمونه‌ای برابر با ۴۰ نفر از اعضای جامعه‌ی آماری (که از نمونه‌ی نهایی مستقل بودند) انجام‌شد تا ویژگی‌های روان‌سنجیِ ابزار شامل پایایی و روایی در سطوح مختلف مورد ارزیابی قرارگیرند.

الف) بررسی پایایی: به‌منظور سنجش همسانی درونی گویه‌ها و اطمینان از قابلیتِ اعتمادِ ابزار پژوهش، از ضریب آلفای کرونباخ استفاده گردید. مقادیر محاسبه‌شده برای متغیر سرمایه‌ی اجتماعی برابر با ۰،۹۴۱ و برای متغیر توسعه‌ی پایدار برابر با ۰،۹۰۶ به‌دست آمد که هر دو مقدار به‌طور چشمگیری بالاتر از حد آستانه‌ی قابل‌قبولِ ۰،۷۰ هستند. این یافته‌ها نشان‌دهندهٔ پایایی بسیار مطلوب و همسانی درونی عالی گویه‌های هر یک از متغیرهاست و بیانگر آن است که ابزار پژوهش از قابلیت تکرارپذیری و اعتماد لازم برای اندازه‌گیری متغیرهای مورد نظر برخوردار است.

ب) بررسی روایی: به‌منظور تأمینِ روایی ابزار پژوهش و اطمینان از این که پرسش‌نامه، متغیرهای مورد نظر را به‌درستی و بدون خطای سیستماتیک اندازه‌گیری می‌کند، روایی در دو سطحِ مکمل مورد ارزیابی قرارگرفت:

۱ -روایی صوری: به‌منظور تأمین روایی صوری پرسش‌نامه، از نظرهای چهار نفر از متخصصان و خبرگان آشنا با حوزه‌های سرمایه‌ی اجتماعی و گرایش به توسعه‌ی پایدار استفاده گردید. از ایشان درخواست شد تا براساس

معیارهای تخصصی نظیر تناسب گویه‌ها با ابعاد نظری هر سازه، وضوح و بی‌ابهامی سوالات، کفایت تعداد گویه‌ها برای سنجش هر بُعد و عدم‌نیاز به گویه‌های اضافی یا حذفی، پرسش‌نامه را مورد ارزیابی انتقادی قراردهند. اصلاحات پیشنهادی متخصصان (شامل: تعدیل نگارش برخی گویه‌ها، حذف گویه‌های تکراری و افزودن گویه‌های مکمل در برخی ابعاد) در پرسش‌نامه اعمال‌گردید و پس از اعمال بازخوردها، پرسش‌نامه از تأیید روایی صوری مطلوب برخوردارشد.

۲ -روایی سازه : به‌منظور ارزیابی دقیق‌تر و علمی‌تر روایی ابزار پژوهش و اطمینان از این که ساختار عاملی مفروض نظری، به‌درستی توسط داده‌های تجربی پشتیبانی می‌شود، از تحلیل عاملی تأییدی مرتبه اول با استفاده از نرم‌افزارهای SPSS نسخه ۲۶ و SmartPLS نسخه ۳ استفاده گردید. نتایج شاخص‌های برازش مدل در جدول ۱ ارائه شده‌است.

جدول۱. شاخص‌های برازش مدل جهت بررسی روایی سازه

شاخص برازش	مقدار به‌دست‌آمده	حد قابل‌قبول	وضعیت
χ^2/df	۱،۹۴	۳<	مطلوب
CFI	۰،۹۶۲	۰،۹۰>	مطلوب
TLI	۰،۹۵۴	۰،۹۰>	مطلوب
NFI	۰،۹۴۷	۰،۹۰>	مطلوب
RMSEA	۰،۰۵۱	۰،۰۸<	مطلوب
SRMR	۰،۰۴۳	۰،۰۸<	مطلوب

(منبع: نگارندگان، ۱۴۰۵)

همان‌گونه که ملاحظه‌می‌شود، مقادیر به‌دست‌آمده برای شاخص‌هایCFI ، TLIو NFI همگی بالاتر از ۰،۹۰، مقدار RMSEAپایین‌تر از ۰،۰۸ و مقدار SRMR پایین‌تر از ۰،۰۸ به‌دست آمده‌است که با معیارهای قابل‌قبول مطرح‌شده همخوانی کامل داشته و حاکی از برازش مطلوب مدل اندازه‌گیری و تأیید روایی سازه‌ای ابزار پژوهش است. علاوه بر این، به‌منظور بررسی روایی همگرا بارهای عاملی تمامی گویه‌ها بر روی سازه‌های مربوطه مورد بررسی قرارگرفت. نتایج نشان‌داد که تمامی بارهای عاملی در سطح اطمینان ۹۹ درصد (مقدار t بالاتر از ۲،۵۸) معنادار بوده و مقادیر آن‌ها برای تمامی گویه‌ها بین ۰،۶۵ تا ۰،۸۹ به‌دست آمد که همگی بالاتر از حد آستانه‌ی ۰،۵۰ هستند. این یافته نشان‌دهنده‌ی همگراییِ مناسبِ گویه‌ها با سازه‌های مربوطه است. همچنین، مقادیر میانگین واریانس استخراج‌شده (AVE) برای سازه‌ی سرمایه‌ی اجتماعی برابر با ۰،۶۷۳ و برای سازه‌ی گرایش به توسعه‌ی پایدار برابر با ۰،۶۳۱ به‌دست آمد که هر دو از حد آستانه‌ی ۰،۵۰ فراتر رفته و روایی همگرا را تأیید می‌کند. به‌منظور بررسیِ روایی واگرا، از معیار فورنل-لارکر و نسبت HTMT استفاده گردید. نتایج معیار فورنل-لارکر نشان-داد که جذر AVE برای سرمایه‌ی اجتماعی (۰،۸۲۰) و برای توسعه‌ی پایدار (۰،۷۹۴) از همبستگی این دو سازه با یکدیگر (۰،۵۸۷) به‌طور قابل‌توجهی بزرگ‌تر است. همچنین، نسبت HTMT بین دو سازه برابر با ۰،۶۴۳ به‌دست آمد که پایین‌تر از حد آستانه‌ی ۰،۸۵ قراردارد. این نتایج نشان‌دهنده‌ی تفکیک مناسب سازه‌ها و تأیید روایی واگرا است. پس از اطمینان از کفایت روان‌سنجی ابزار پژوهش (تأیید روایی و پایایی در سطوح محتوایی، سازه‌ای، همگرا و واگرا)، پرسش‌نامه‌ی نهایی در بین نمونه‌ی آماری (۳۸۴ نفر) توزیع و داده‌های گردآوری‌شده وارد نرم‌افزار SPSS

نسخه‌ی ۲۶ گردید. تجزیه‌وتحلیل داده‌ها در دو سطحِ توصیفی و استنباطی انجام‌شد: در سطحِ توصیفی، از شاخص‌های فراوانی، درصد، میانگین و انحراف معیار استفاده گردید و در سطح استنباطی، به‌منظور بررسی روابط بین متغیرها و آزمون فرضیه‌های پژوهش، از آزمون‌های همبستگیِ پیرسون و رگرسیون چندگانه بهره گرفته‌شد. پیش‌از اجرای آزمون‌های استنباطی، مفروضه‌های کلاسیک رگرسیون شامل نرمال‌بودن توزیع داده‌ها با استفاده از آزمون کولموگروف-اسمیرنف، عدم وجود هم‌خطی چندگانه با استفاده از شاخص و همسانی واریانس‌ها با استفاده از نمودار پراکنش باقیمانده‌ها مورد بررسی قرارگرفته و احراز گردیدند. با توجه به تأیید جامع روایی و پایایی ابزار و رعایت مفروضه‌های آماری، داده‌های گردآوری‌شده از قابلیت اطمینان و دقت لازم برای آزمون فرضیه‌ها و دستیابی به اهداف پژوهش برخوردار هستند.

یافته‌های تحقیق

تحلیل یافته‌های توصیفی نشان‌داد که از مجموع ۳۸۴ شرکت‌کننده، ۲۲۵ نفر (۵۸,۶ درصد) مرد و ۱۵۹ نفر (۴۱,۴ درصد) زن بودند. از نظر سنی، بیشترین فراوانی مربوط به گروه سنی ۱۸ تا ۲۶ سال با ۱۰۵ نفر (۲۷.۳ درصد) و کمترین فراوانی مربوط به گروه بالای ۵۴ سال با ۳۳ نفر (۸,۶ درصد) است. همچنین، اکثریت نمونه را افراد متأهل تشکیل‌می‌دادند (۲۲۲ نفر، ۵۷,۸ درصد). سطح تحصیلات نیز نشان‌داد که بیشترین فراوانی مربوط به مقطع کارشناسی با ۱۵۶ نفر (۴۰,۶ درصد) و کمترین آن مربوط به گروه بی‌سواد/سیکل با ۲۸ نفر (۷,۳ درصد) است. جزئیات دقیق شاخص‌های جمعیت‌شناختی در جدول ۲ ارائه شده‌است.

جدول ۲. توزیع فراوانی و درصد فراوانی ویژگی‌های جمعیت‌شناختی نمونهٔ پژوهش (تعداد کل = ۳۸۴ نفر)

شاخص جمعیت‌شناختی	طبقه	درصد (%)	فراوانی (n)
جنسیت	مرد	۵۸,۶	۲۲۵
	زن	۴۱,۴	۱۵۹
سن	سال ۲۶-۱۸	۲۷,۳	۱۰۵
	سال ۳۵-۲۷	۲۵,۰	۹۶
	سال ۴۴-۳۶	۲۲,۴	۸۶
	سال ۵۳-۴۵	۱۶,۷	۶۴
	بالای ۵۴ سال	۸,۶	۳۳
وضعیت تأهل	مجرد	۳۱,۸	۱۲۲
	متأهل	۵۷,۸	۲۲۲
	مطلقه	۶,۰	۲۳
	فوت همسر / سایر	۴,۴	۱۷
تحصیلات	بی‌سواد و سیکل	۷,۳	۲۸
	دیپلم و زیر دیپلم	۱۸,۵	۷۱
	کاردانی	۱۴,۳	۵۵
	کارشناسی	۴۰,۶	۱۵۶
	کارشناسی‌ارشد و بالاتر	۱۹,۳	۷۴

(منبع: نگارندگان، ۱۴۰۵)

برای توصیف وضعیت متغیرهای پژوهش، شاخص‌هایی نظیر میانگین، انحراف معیار، چولگی و کشیدگی محاسبه‌شد. نتایج این محاسبات برای ابعاد شش‌گانهٔ سرمایهٔ اجتماعی و متغیر گرایش به توسعهٔ پایدار در جدول ۳ ارائه شده‌است. براساس یافته‌های جدول ۲، بالاترین میانگین در بین ابعاد سرمایهٔ اجتماعی مربوط به «مشارکت اجتماعی» (۵۹,۰۹) و پایین‌ترین میانگین مربوط به «مسئولیت‌پذیری اجتماعی» (۱۶,۵۷) است. این یافته نشان می‌دهد که اگرچه مشارکت جمعی در جامعهٔ مورد مطالعه در سطح بالایی قراردارد؛ اما احساس تعهد و مسئولیت در برابر جامعه در سطح پایین‌تری است. همچنین، بیشترین پراکندگی نمرات (با انحراف معیار ۱۳,۴۶) نیز به بُعد «مشارکت اجتماعی» تعلق‌دارد که بیانگر تفاوت قابل‌توجه در میزان مشارکت افراد مختلف است. درخصوص متغیر گرایش به توسعهٔ پایدار، میانگین ۴۱,۴۱ (از دامنه ۱۹ تا ۹۵) به‌دست آمد که نشان‌دهندهٔ سطح نسبتاً مطلوب این گرایش در میان پاسخ‌دهندگان است. مقادیر چولگی برای تمامی متغیرها نشان‌دهندهٔ توزیع نسبتاً متقارن تا کمی راست‌چوله است. از آن‌جا که مقادیر کشیدگی برای اکثر متغیرها نزدیک به صفر است (به‌جز گرایش به توسعهٔ پایدار با کشیدگی منفی ۱,۱۲۵- که نشان‌دهندهٔ توزیعی پهن‌تر از نرمال است)، می‌توان نتیجه‌گرفت که داده‌ها از توزیع نسبتاً نرمال برخوردارند؛ هرچند آزمون‌های نرمال‌بودن در بخش استنباطی، این موضوع را به‌دقت بررسی خواهندکرد.

جدول ۳. شاخص‌های مرکزی و پراکندگی ابعاد سرمایهٔ اجتماعی و گرایش به توسعهٔ پایدار

متغیر / بعد	میانگین	انحراف معیار	چولگی	کشیدگی	حداقل	حداکثر
انسجام اجتماعی	۲۳,۶۴	۶,۷۹	۰,۴۰۴	-۰,۱۲۵	۱۱	۵۲
اعتماد اجتماعی	۴۳,۹۴	۸,۷۹	-۰,۰۰۱	-۰,۱۲۵	۱۶	۸۰
شبکهٔ اجتماعی	۴۵,۸۶	۱۱,۳۰	۰,۷۰۰	-۰,۱۲۵	۱۸	۹۰
مشارکت اجتماعی	۵۹,۰۹	۱۳,۴۶	۰,۳۴۲	-۰,۱۲۵	۲۴	۱۲۰
مسئولیت‌پذیری اجتماعی	۱۶,۵۷	۴,۶۵	۰,۳۲۹	-۰,۱۲۵	۷	۳۵
امنیت اجتماعی	۲۷,۸۱	۷,۰۲	۰,۴۲۶	-۰,۱۲۵	۱۱	۵۵
گرایش به توسعهٔ پایدار	۴۱,۴۱	۱۰,۵۴	۰,۶۵۴	-۱,۱۲۵	۱۹	۹۵

(منبع: نگارندگان، ۱۴۰۵)

پیش از اجرای آزمون‌های استنباطی اصلی پژوهش، مفروضه نرمال‌بودن توزیع متغیرهای وابسته و مستقل با استفاده از دو آزمون آماری کولموگروف-اسمیرنوف (با تصحیح لیلی‌فورس برای نمونه‌های بزرگ) و شاپیرو-ویلک (که برای نمونه‌های کوچک‌تر از ۲۰۰۰ نفر از دقت و توان آماری بالاتری برخوردار است) مورد ارزیابی قرارگرفت. انتخاب این دو آزمون به‌طور همزمان، مبتنی بر توصیه‌های روش‌شناختی و همچنین راهنمای تحلیل داده‌ها در نرم‌افزار SPSS است که ترکیب هر دو آزمون را برای تأیید قوی‌تر مفروضه نرمال‌بودن پیشنهاد می‌دهد. نتایج حاصل از اجرای آزمون‌ها در جدول ۴ گزارش شده‌است. براساس یافته‌های این جدول، سطح معنی‌داری (Sig) محاسبه‌شده برای هر دو آزمون کولموگروف-اسمیرنوف و شاپیرو-ویلک در رابطه با تمامی متغیرهای پژوهش (شامل شش بُعد سرمایهٔ اجتماعی؛ یعنی انسجام، اعتماد، شبکه، مشارکت، مسئولیت‌پذیری و امنیت اجتماعی و همچنین متغیر گرایش به توسعهٔ پایدار) کمتر از آستانه ۰,۰۵ است. به عبارت روشن‌تر، مقدار معناداری برای تمام متغیرها در آزمون شاپیرو-ویلک ۰,۰۰۰ و در آزمون کولموگروف-اسمیرنوف بین ۰,۰۰۰ تا ۰,۰۰۴ به‌دست آمده‌است. در تفسیر

دقیق‌تر نتایج، می‌توان‌گفت که فرض صفر (Ho) مبتنی بر «نرمال‌بودن توزیع داده‌ها در جامعه» برای هیچ‌یک از متغیرهای پژوهش تأیید نمی‌شود؛ بنابراین، مفروضه نرمال‌بودن توزیع نقض گردیده و داده‌های پژوهش از توزیع نرمال برخوردار نیستند. این یافته از نظر روش‌شناختی دارای دو پیامد مهم است: نخست آن‌که استفاده از آزمون‌های آماری پارامتریک (مانند همبستگی پیرسون یا رگرسیون خطی معمولی) با توجه به نقض مفروضه نرمال-بودن، مجاز نمی‌باشد؛ دوم آن‌که بهترین گزینه برای تحلیل داده‌های این پژوهش، بهره‌گیری از آزمون‌های ناپارامتریک (Non-parametric tests) است که به پیش‌فرض نرمال‌بودن توزیع وابستگی ندارند .بر این اساس، در گام بعدی تحلیل استنباطی داده‌ها، از ضریب همبستگی کندال تاو (Kendall's Tau-b) که یکی از قوی‌ترین آزمون‌های ناپارامتریک برای سنجش رابطه بین متغیرهای ترتیبی و پیوسته با توزیع غیرنرمال است، استفاده گردید. همچنین برای مقایسهٔ میانگین رتبه‌ای متغیرها در گروه‌های مختلف جمعیت‌شناختی (جنسیت، سن، تحصیلات) به‌ترتیب از آزمون‌های من-ویتنی و کروسکال-والیس استفاده شد.

جدول۴. نتایج آزمون نرمالیته متغیرهای پژوهش (کولموگروف-اسمیرنوف و شاپیرو-ویلک)

متغیر / بعد	کولموگروف-اسمیرنوف			شاپیرو-ویلک		
	آماره	درجه آزادی	سطح معنی‌داری	آماره	درجه آزادی	سطح معنی‌داری
انسجام اجتماعی	۰,۰۷۳	۳۸۴	۰,۰۰۰	۰,۹۷۶	۳۸۴	۰,۰۰۰
اعتماد اجتماعی	۰,۰۵۸	۳۸۴	۰,۰۰۴	۰,۹۸۷	۳۸۴	۰,۰۰۲
شبکهٔ اجتماعی	۰,۰۸۳	۳۸۴	۰,۰۰۰	۰,۹۷۱	۳۸۴	۰,۰۰۰
مشارکت اجتماعی	۰,۰۶۵	۳۸۴	۰,۰۰۱	۰,۹۸۳	۳۸۴	۰,۰۰۰
مسئولیت‌پذیری اجتماعی	۰,۰۵۹	۳۸۴	۰,۰۰۳	۰,۹۸۵	۳۸۴	۰,۰۰۰
امنیت اجتماعی	۰,۰۶۸	۳۸۴	۰,۰۰۰	۰,۹۸۴	۳۸۴	۰,۰۰۰
گرایش به توسعهٔ پایدار	۰,۰۶۵	۳۸۴	۰,۰۰۰	۰,۹۶۴	۳۸۴	۰,۰۰۰

(منبع: نگارندگان، ۱۴۰۵)

نتایج آزمون لوین در جدول ۵ نشان می‌دهد که سطح معنی‌داری برای متغیر سرمایهٔ اجتماعی (۰,۷۰۳) و گرایش به توسعهٔ پایدار (۰,۰۹۸) بزرگتر از ۰,۰۵ است؛ بنابراین، فرض همگنی واریانس‌ها تأیید می‌شود.

جدول ۵. نتایج آزمون «لوین» برای بررسی همگنی واریانس‌ها

متغیر	درجه آزادی ۱	درجه آزادی ۲	سطح معنی‌داری
سرمایهٔ اجتماعی	۱	۳۸۲	۰,۷۰۳
گرایش به توسعهٔ پایدار	۱	۳۸۲	۰,۰۹۸

(منبع: نگارندگان، ۱۴۰۵)

براساس نتایج جدول ۶، نتایج آزمون همبستگی نشان می‌دهد بین تمامی شش بُعد سرمایهٔ اجتماعی شامل مشارکت اجتماعی، مسئولیت‌پذیری اجتماعی، امنیت اجتماعی، انسجام اجتماعی، اعتماد اجتماعی و شبکه اجتماعی با گرایش به توسعهٔ پایدار، رابطهٔ مثبت و معناداری وجود دارد؛ زیرا سطح معناداری برای همهٔ ابعاد کمتر از ۰,۰۰۱

است؛ با این‌حال، آن‌چه از نظر تحلیلی حائز اهمیت است، تفاوت چشمگیر در شدت همبستگی هاست که از ۰٫۰۹۷ تا ۰٫۴۵۴ متغیر است. براساس معیارهای رایج در علوم رفتاری، ضرایب بالای ۰٫۳۰ نشان‌دهندهٔ همبستگی متوسط و ضرایب زیر ۰٫۲۰ حاکی از همبستگی ضعیف هستند. بر این اساس، ابعاد مسئولیتپذیری اجتماعی با ضریب ۰٫۴۵۴، امنیت اجتماعی با ضریب ۰٫۴۳۹ و مشارکت اجتماعی با ضریب ۰٫۴۲۹ دارای قویترین همبستگی با گرایش به توسعهٔ پایدار هستند و نشان می‌دهند که افرادی که احساس مسئولیت بیشتری در قبال جامعه دارند، از امنیت بالاتری برخوردارند و در فعالیت‌های جمعی مشارکت می‌کنند، به‌طور چشمگیری گرایش بیشتری به توسعهٔ پایدار دارند. در مقابل، انسجام اجتماعی با ضریب ۰٫۲۴۹ و اعتماد اجتماعی با ضریب ۰٫۱۶۱ همبستگی ضعیف تری دارند و شبکه اجتماعی با ضریب ۰٫۰۹۷ باوجود معناداری آماری، عملاً از نظر کاربردی تأثیر بسیار ناچیزی بر گرایش به توسعهٔ پایدار دارد. این یافته نشان می‌دهد که ابعاد کنشی و رفتاری سرمایهٔ اجتماعی مانند مسئولیت-پذیری و مشارکت، در مقایسه با ابعاد شناختی و ساختاری مانند اعتماد و شبکه، نقش پررنگتری در تبیین گرایش به توسعهٔ پایدار ایفا می‌کنند. به عبارت دیگر، آن‌چه بیش از همه به توسعهٔ پایدار منجرمی‌شود، کنشگری فعال شهروندان و احساس تعهد آن‌ها نسبت به جامعه است، نه‌صرفاً وجود شبکه‌های ارتباطی یا اعتماد عمومی. از منظر سیاست‌گذاری، این یافته بر ضرورت تقویت مسئولیت‌پذیری مدنی، ایجاد بسترهای مناسب برای مشارکت اجتماعی و ارتقای احساس امنیت در میان شهروندان تأکید دارد؛ چراکه این ابعاد تأثیر مستقیم و قوی‌تری بر گرایش به توسعهٔ پایدار دارند و سرمایه‌گذاری در آن‌ها بازدهی بیشتری خواهد داشت.

جدول ۶. خلاصه ضرایب همبستگی کندال تائو بین ابعاد سرمایهٔ اجتماعی و گرایش به توسعهٔ پایدار

بعد سرمایهٔ اجتماعی	ضریب همبستگی (τ)	سطح معنی‌داری	نتیجه
مشارکت اجتماعی	۰,۴۲۹	۰,۰۰۰	معنادار
مسئولیت‌پذیری اجتماعی	۰,۴۵۴	۰,۰۰۰	معنادار
امنیت اجتماعی	۰,۴۳۹	۰,۰۰۰	معنادار
انسجام اجتماعی	۰,۲۴۹	۰,۰۰۰	معنادار
اعتماد اجتماعی	۰,۱۶۱	۰,۰۰۰	معنادار
شبکهٔ اجتماعی	۰,۰۹۷	۰,۰۰۰	معنادار

(منبع: نگارندگان، ۱۴۰۵)

نتایج جدول ۷ مربوط به آزمون همبستگی اسپیرمن، رابطهٔ میان سن و گرایش به توسعهٔ پایدار را در میان ۳۸۴ شهروند زابل نشان می‌دهد. همان‌طور که مشاهده می‌شود، مقدار ضریب همبستگی اسپیرمن برابر با۰/۰۱۳- به‌دست آمده‌است که بیانگر یک رابطهٔ بسیار ضعیف و منفی میان دو متغیر است؛ به این معنا که با افزایش سن، گرایش به توسعهٔ پایدار اندکی کاهش می‌یابد، هرچند شدت این رابطه در عمل قابل‌توجه نیست. از سوی دیگر، مقدار سطح معنی‌داری (۰/۷۹۶) بسیار بزرگ‌تر از حد آلفای ۰/۰۵ است؛ بنابراین این رابطه از نظر آماری معنادار نمی‌باشد. به عبارت دقیق‌تر، هیچ شواهد آماری کافی برای رد فرض صفر و پذیرش وجود رابطه میان سن و گرایش به توسعهٔ پایدار وجود ندارد.

جدول ۷. ماتریس همبستگی اسپیرمن بین سن و گرایش به توسعهٔ پایدار

متغیرها	شاخص‌ها	گرایش به توسعهٔ پایدار	سن
سن	ضریب همبستگی(ρ)	-۰/۰۱۳	۱/۰۰۰
	سطح معناداری(Sig.)	۰/۷۹۶	-
	تعداد نمونه(N)	۳۸۴	۳۸۴

(منبع: نگارندگان، ۱۴۰۵)

جهت بررسی رابطهٔ جنسیت و گرایش به توسعهٔ پایدار در شهروندان، از آزمون ناپارامتریک یومن ویتنی استفاده شد که نتایج در جدول زیر قابل مشاهده می‌باشد.

جدول ۸. نتایج آزمون من-ویتنی برای مقایسهٔ گرایش به توسعهٔ پایدار براساس جنسیت

متغیر	جنسیت	تعداد نمونه(N)	میانگین رتبه(Mean Rank)	مجموع رتبه‌ها(Sum of Ranks)
گرایش به توسعهٔ پایدار	مرد	۲۲۵	۲۰۸/۲۲	۴۶۸۴۹/۵۰
	زن	۱۵۹	۱۷۰/۲۵	۲۷۰۷۰/۵۰

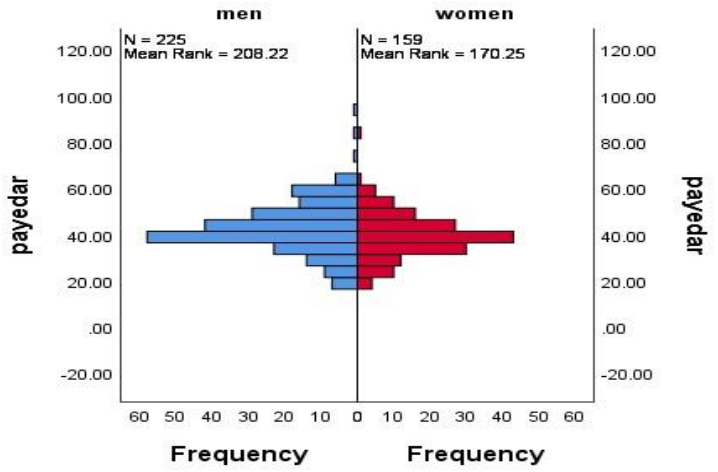
(منبع: نگارندگان، ۱۴۰۵)

براساس نتایج جدول ۹، آزمون ناپارامتریک من ویتنی یو با هدف بررسی تفاوت گرایش به توسعهٔ پایدار برحسب جنسیت در میان ۳۸۴ نفر از شرکت‌کنندگان انجام‌شد. گروه مردان شامل ۲۲۵ نفر و گروه زنان شامل ۱۵۹ نفر بودند. میانگین رتبهٔ گرایش به توسعهٔ پایدار برای مردان برابر با ۲۰۸/۲۲ و برای زنان برابر با ۱۷۰/۲۵به‌دست‌آمد؛ یعنی در سطح توصیفی، مردان نمرات بالاتری در مؤلفهٔ گرایش به توسعهٔ پایدار کسب کرده‌اند و میانگین رتبه آنان نسبت به زنان بالاتر است؛ این موضوع می‌تواند نشانه‌ای از گرایش قوی‌تر مردان به شاخص‌های توسعهٔ پایدار در جامعهٔ مورد بررسی باشد. در جدول ۸، که نتایج آماره‌های استنباطی آزمون نمایش داده شده‌اند، مقدار U من ویتنی برابر با ۱۴۳۵۰ /۵۰۰ و آماره Z برابر با ۳/۳۰۴- است. سطح معنی‌داری دوطرفه کمتر از ۰/۰۵گزارش شده-است. از آن‌جا که مقدار سطح معنی‌داری کمتر از حد آلفای ۰/۰۵ است، می‌توان نتیجه‌گرفت که تفاوت میان دو گروه از نظر گرایش به توسعهٔ پایدار از نظر آماری معنادار است. به بیان دیگر، تفاوت مشاهده‌شده در میانگین رتبه‌های دو گروه، تصادفی نیست و واقعاً بین زنان و مردان در شاخص گرایش به توسعهٔ پایدار، اختلاف معنادار وجود دارد. تفسیر دقیق‌تر نشان می‌دهد که مردان در این مطالعه تمایل یا گرایش بیشتری نسبت به مفاهیم و رفتارهای مرتبط با گرایش به توسعهٔ پایدار (اعم از ابعاد اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی) نشان‌داده‌اند.

جدول ۹. نتایج آزمون من-ویتنی برای مقایسهٔ گرایش به توسعهٔ پایدار براساس جنسیت

متغیر	آماره U من-ویتنی	آماره W ویلکاکسون	آمارهZ	سطح معناداری(Sig.)
گرایش به توسعهٔ پایدار	۱۴۳۵۰/۵۰	۲۷۰۷۰/۵۰	-۳/۳۰۴	۰/۰۰۱

(منبع: نگارندگان، ۱۴۰۵)

جهت بررسی رابطهٔ تحصیلات و گرایش به توسعهٔ پایدار در شهروندان، از آزمون ناپارامتریک کروسیکال والیس استفاده شد که نتایج در جدول زیر قابل مشاهده می‌باشد.

جدول۱۰. میانگین رتبهٔ گروه تحصیلات در آزمون کروسیکال والیس

متغیر	سطح تحصیلات	تعداد نمونه	میانگین رتبه
گرایش به توسعهٔ پایدار	بی‌سواد و سیکل	۲۸	۲۱۶/۳۰
	دیپلم	۷۱	۲۰۴/۳۶
	کاردانی	۵۵	۲۱۵/۳۷
	لیسانس	۱۵۵	۱۸۶/۴۲
	ارشد و بالاتر	۷۴	۱۶۷/۹۴
	کل	۳۸۴	-

(منبع: نگارندگان، ۱۴۰۵)

براساس نتایج جدول ۱۱، آزمون ناپارامتریک کروسکال–والیس جهت مقایسهٔ گرایش به توسعهٔ پایدار در میان گروه‌های مختلف تحصیلی شامل: «بی‌سواد و سیکل»، «دیپلم»، «کاردانی»، «لیسانس» و «ارشد و بالاتر» انجام‌گرفت. همان‌طور که مشاهده می‌شود، میانگین رتبهٔ گرایش به توسعهٔ پایدار در میان گروه‌های تحصیلی متفاوت است. پایین‌ترین میانگین رتبه متعلق به گروه «ارشد و بالاتر» با ۱۶۷/۹۴و بالاترین مقدار مربوط به گروه «بی‌سواد و سیکل» با ۲۱۶/۳۰می‌باشد. این تفاوت‌ها از نظر آماری بیانگر آن است که میزان گرایش به توسعهٔ پایدار با تغییر سطح تحصیلات تا حدودی دچار نوسان می‌شود؛ گرچه جهت تغییرات کاملاً یکنواخت نیست، اما روندی نزولی مشاهده می‌گردد، به‌گونه‌ای که افراد با تحصیلات پایین‌تر، میانگین رتبه بالاتری از گرایش به توسعهٔ پایدار را نشان‌داده‌اند. در جدول ۱۰، حاصل محاسبه‌ی آماره‌ی آزمون نشان می‌دهد مقدار χ^2 (کای‌اسکوئر) برابر با ۸/۵۳۷و درجه آزادی (df) برابر با ۴ است. سطح معنی‌داری به‌دست‌آمده ۰/۰۷۴ می‌باشد که از سطح آلفای متعارف ۰،۰۵ بزرگ‌تر است؛ بنابراین، براساس نتایج آزمون، تفاوت میانگین رتبه‌های گرایش به توسعهٔ پایدار در بین گروه‌های مختلف

تحصیلی از لحاظ آماری معنادار نیست. به بیان دیگر، اگرچه میانگین رتبه گروه‌ها تفاوت‌هایی عددی نشان می‌دهد، اما این تفاوت‌ها آن‌قدر زیاد نیستند که بتوان با اطمینان آماری گفت سطح تحصیلات به‌صورت معنادار موجب تغییر در گرایش به توسعهٔ پایدار می‌شود.

جدول۱۱. آماره‌های آزمون

متغیر	آماره کای‌دو(χ^2)	درجه آزادی(df)	سطح معناداری(Sig.)
گرایش به توسعهٔ پایدار	۸/۵۳۷	۴	۰/۰۷۴

(منبع: نگارندگان، ۱۴۰۵)

به‌منظور آزمون رگرسیون و بررسی اثر مستقل ابعاد مختلف سرمایهٔ اجتماعی بر توسعهٔ پایدار شهروندان شهر زابل، شش بُعد سرمایهٔ اجتماعی شامل: انسجام اجتماعی، اعتماد اجتماعی، استفاده از شبکه‌های اجتماعی، مشارکت اجتماعی، مسئولیت‌پذیری اجتماعی و امنیت اجتماعی به‌صورت همزمان در مدل رگرسیونی وارد شدند. با توجه به عدم تأیید نرمال‌بودن باقیمانده‌ها در آزمون شاپیرو–ویلک، از روش رگرسیون خطی با استنباط بوت‌استراپ[1] با ۵۰۰۰ بازنمونه‌گیری استفاده شد. نتایج کلی مدل نشان‌داد شش بعد سرمایهٔ اجتماعی در مجموع توانسته‌اند ۵۷,۹ درصد از تغییرات توسعهٔ پایدار را در نمونهٔ مورد مطالعه تبیین‌کنند. این میزان تبیین نشان می‌دهد مدل چندمتغیره از ظرفیت توضیحی قابل‌توجهی برخوردار است؛ با این‌حال، سهم و جهت هر یک از ابعاد باید براساس ضرایب شرطی و فاصله‌های اطمینان بررسی‌شود.

جدول ۱۲. نتایج رگرسیون ابعاد سرمایهٔ اجتماعی بر توسعهٔ پایدار با استنباط بوت‌استراپ

ردیف	بُعد سرمایهٔ اجتماعی	ضریبB	فاصلهٔ اطمینان ۹۵ درصدBootstrap	نتیجه آزمون
1	انسجام اجتماعی	0.114	0.038–تا ۰,۲۵۵	غیرمعنادار
2	اعتماد اجتماعی	−0.154	0.269–تا −۰,۰۴۷	معنادار
3	استفاده از شبکه‌های اجتماعی	0.061	0.017–تا ۰,۱۳۳	غیرمعنادار
4	مشارکت اجتماعی	0.195	0.097تا ۰,۲۹۳	معنادار
5	مسئولیت‌پذیری اجتماعی	0.600	0.356تا ۰,۸۶۱	معنادار
6	امنیت اجتماعی	0.553	0.380تا ۰,۷۲۵	معنادار

(منبع: نگارندگان، ۱۴۰۵)

ملاک تعیین معناداری ضرایب در روش بوت‌استراپ، عدم قرارگرفتن مقدار صفر در فاصله اطمینان ۹۵ درصدی است؛ بر این اساس، نتایج نشان می‌دهد که مسئولیت‌پذیری اجتماعی، امنیت اجتماعی و مشارکت اجتماعی دارای رابطهٔ مثبت و معنادار با توسعهٔ پایدار هستند. در مقابل، اثر انسجام اجتماعی و استفاده از شبکه‌های اجتماعی در مدل بوت‌استراپ از نظر آماری معنادار نیست. اعتماد اجتماعی نیز دارای ضریب معنادار است، اما جهت ضریب آن در مدل چندمتغیره منفی به‌دست آمده‌است که به‌دلیل تفاوت آن با الگوی همبستگی دومتغیره، نیازمند تفسیر محتاطانه و تحلیل تکمیلی است. نتیجهٔ دقیق‌تر این است که در مدل چندمتغیره بوت‌استراپ، پس از کنترل سایر ابعاد سرمایهٔ اجتماعی، ضریب شرطی اعتماد اجتماعی منفی و معنادار به‌دست آمده‌است.

[1] . Bootstrap

تحلیل تکمیلی: آزمون استحکام نتایج با رگرسیون کوانتایل[1]

به‌منظور بررسی استحکام یافته‌های رگرسیون بوت‌استراپ و مشخص‌کردن این‌که آیا نتایج به‌روش برآورد و تمرکز بر میانگین شرطی وابسته هستند یا خیر؟ رگرسیون کوانتایل در کوانتایل میانه (Q50) به‌عنوان تحلیل تکمیلی انجام‌شد. رگرسیون کوانتایل به‌جای تمرکز بر میانگین شرطی متغیر وابسته، رابطهٔ پیش‌بین‌ها با میانه شرطی توسعهٔ پایدار را بررسی‌می‌کند؛ از این‌رو می‌تواند اطلاعات‌مکملی دربارهٔ پایداری‌روابط در مرکز توزیع متغیروابسته‌فراهم‌کند.

جدول ۱۳. نتایج رگرسیون کوانتایل در میانه توزیع توسعهٔ پایدار

بُعد سرمایهٔ اجتماعی	ضریب B در Q50	مقدار p	نتیجه
انسجام اجتماعی	0.171	0.008	مثبت و معنادار
اعتماد اجتماعی	−0.055	0.302	غیرمعنادار
استفاده از شبکه‌های اجتماعی	0.007	0.862	غیرمعنادار
مشارکت اجتماعی	0.247	<0.001	مثبت و معنادار
مسئولیت‌پذیری اجتماعی	0.632	<0.001	مثبت و معنادار
امنیت اجتماعی	0.395	<0.001	مثبت و معنادار

(منبع: نگارندگان، ۱۴۰۵)

مقایسهٔ نتایج بوت‌استراپ و رگرسیون کوانتایل نشان می‌دهد که برخی یافته‌ها در هر دو روش از ثبات قابل‌توجهی برخوردارند. به‌طور مشخص، مسئولیت‌پذیری اجتماعی، امنیت اجتماعی و مشارکت اجتماعی در هر دو روش دارای ضرایب مثبت و معنادار هستند. این همگرایی، شواهد مکملی در حمایت از پایداری رابطهٔ این سه بعد با توسعهٔ پایدار فراهم می‌کند. در مقابل، نتایج مربوط به انسجام و اعتماد اجتماعی در دو روش یکسان نیست. ضریب انسجام اجتماعی در بوت‌استراپ برابر با ۰٫۱۱۴ و غیرمعنادار بود؛ درحالی‌که در کوانتایل به ۰٫۱۷۱ افزایش یافته و معنادار شد. این تفاوت نشان می‌دهد که نتیجهٔ مربوط به انسجام اجتماعی به‌روش برآورد حساس است و ممکن است رابطهٔ آن با توسعهٔ پایدار در میانهٔ توزیع متغیر وابسته متفاوت از نتیجهٔ حاصل از مدل بوت‌استراپ باشد. در مورد اعتماد اجتماعی، تفاوت حتی روشن‌تر است. ضریب آن در مدل بوت‌استراپ بیشتر و معنادار بود؛ درحالی‌که در رگرسیون کوانتایل میانه کاهش یافت و از نظر آماری معنادار نبود؛ بنابراین، شواهد حاصل از دو روش از وجود یک اثر منفی پایدار و مستقل برای اعتماد اجتماعی حمایت نمی‌کند. این یافته در کنار مثبت‌بودن همبستگی اسپیرمن، ضرورت احتیاط در تفسیر ضریب منفی مدل چندمتغیره را تقویت می‌کند؛ از سوی دیگر، استفاده از شبکه‌های اجتماعی در هر دو روش، فاقد شواهد آماری کافی برای اثرگذاری مستقل بر توسعهٔ پایدار بود؛ ضریب آن از ۰٫۰۶۱ در بوت‌استراپ به ۰٫۰۰۷ در کوانتایل کاهش یافت و در روش کوانتایل نیز معنادار نبود؛ بنابراین، در داده‌های حاضر شواهد سازگاری برای تأیید اثر مستقل این متغیر مشاهده نمی‌شود.

[1] . Quantile Regression

بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های این پژوهش نشان‌داد که تنها جنسیت از بین متغیرهای زمینه‌ای، تأثیر معناداری بر گرایش به توسعهٔ پایدار دارد (مردان گرایش بیشتری نشان می‌دهند) و سن و تحصیلات تأثیر معناداری ندارد. این یافته را می‌توان با تکیه بر بافت بحرانی منطقهٔ مورد مطالعه تبیین‌کرد. در شرایط بحران مزمن زیست‌محیطی، نیازهای بقا و معیشتی چنان بر همهٔ گروه های سنی و تحصیلی مسلط می‌شود که تفاوت‌های تحصیلی و نسلی در گرایش به پایداری محو می‌گردد که با نظریهٔ «همگرایی ارزشی در شرایط تهدید» سازگار است. همچنین، به‌دلیل ساختار اقتصادی-فرهنگی مردسالارانه زابل و غلبهٔ مشاغل سنتی، مسئولیت‌پذیری نسبت به منابع محیطی، به‌طور سنتی برعهدهٔ مردان بوده-است؛ بنابراین، جنسیت بر توسعهٔ پایدار شهر زابل نقش مهمی ایفا می‌کند؛ درحالی‌که تحصیلات به‌دلیل عدم تناسب محتوای آموزش رسمی با نیازهای واقعی پایداری در منطقه، تأثیرگذار نبوده‌است.

یافته‌های پژوهش حاضر نشان‌داد که رابطهٔ میان سرمایهٔ اجتماعی و گرایش به توسعهٔ پایدار شهری در میان شهروندان زابل، رابطه‌ای چندبعدی و وابسته به نحوهٔ تحلیل و هم‌زمانی مؤلفه‌های سرمایهٔ اجتماعی است. در تحلیل همبستگی اسپیرمن، هر شش بُعد سرمایهٔ اجتماعی، شامل: مشارکت اجتماعی، اعتماد اجتماعی، شبکه‌های اجتماعی، انسجام اجتماعی، مسئولیت‌پذیری اجتماعی و امنیت اجتماعی، با گرایش به توسعهٔ پایدار رابطهٔ مثبت و معنادار داشتند. این یافته در سطح روابط دومتغیره با مبانی نظری پژوهش، به‌ویژه دیدگاه‌های پاتنام، کلمن، بوردیو و فوکویاما، همخوان است؛ زیرا در این رویکردها اعتماد، شبکه‌های اجتماعی، مشارکت، هنجارهای همکاری و انسجام اجتماعی از منابعی تلقی‌می‌شوند که می‌توانند ظرفیت کنش جمعی و همکاری برای حل مسائل مشترک را افزایش‌دهند.

با این‌حال، یکی از مهم‌ترین یافته‌های پژوهش زمانی آشکارشد که شش مؤلفهٔ سرمایهٔ اجتماعی به‌طور همزمان در مدل رگرسیونی وارد شدند. در این شرایط، جهت و معناداری برخی ضرایب با نتایج همبستگی متفاوت شد. این تفاوت را نباید به‌عنوان تناقض آماری میان دو تحلیل تلقی‌کرد؛ بلکه نشان‌دهندهٔ تفاوت ماهوی پرسشی است که هر روش پاسخ‌می‌دهد. ضریب همبستگی اسپیرمن بیانگر شدت و جهت رابطهٔ دومتغیره میان هر مؤلفه و توسعهٔ پایدار است؛ درحالی‌که ضریب رگرسیون چندمتغیره سهم آماری هر مؤلفه را در شرایطی نشان می‌دهد که سایر مؤلفه‌های سرمایهٔ اجتماعی ثابت نگه داشته‌شده‌اند. از آن‌جا که شش مؤلفهٔ مورد مطالعه از نظر نظری و تجربی با یکدیگر ارتباط دارند، بخشی از رابطهٔ مثبت مشاهده‌شده در تحلیل همبستگی می‌تواند ناشی از واریانس مشترک آن‌ها باشد؛ بنابراین، تغییر ضریب پس از ورود هم‌زمان متغیرها به مدل، بیش از آن‌که بیانگر ناسازگاری داده‌ها باشد، اطلاعاتی دربارهٔ ساختار درونی و هم‌پوشانی مؤلفه‌های سرمایهٔ اجتماعی فراهم‌می‌کند.

این موضوع به‌ویژه در مورد اعتماد اجتماعی اهمیت دارد. اعتماد اجتماعی در تحلیل اسپیرمن، با توسعهٔ پایدار رابطهٔ مثبت و معناداری داشت؛ درحالی‌که در مدل رگرسیون بوت استراپ، پس از کنترل هم‌زمان سایر ابعاد، سهم شرطی آن در مدل چندمتغیره جهت معکوس پیدا کرد. این یافته در نگاه نخست، با انتظار نظری پژوهش ناسازگار به-نظرمی‌رسد؛ زیرا در نظریهٔ پاتنام، اعتماد یکی از مؤلفه‌های بنیادی سرمایهٔ اجتماعی و زمینه‌ساز همکاری مدنی است. همچنین از دیدگاه کلمن، اعتماد و روابط اجتماعی می‌توانند هزینه‌های تعامل را کاهش داده و دسترسی کنشگران به منابع و اطلاعات را تسهیل‌کنند؛ بنابراین، انتظار اولیه آن بود که افزایش اعتماد اجتماعی، با گرایش بیشتر به توسعهٔ پایدار همراه باشد. با وجود این، یافتهٔ تجربی پژوهش نشان می‌دهد که رابطهٔ اعتماد با توسعهٔ پایدار

را نمی‌توان مستقل از سایر مؤلفه‌های سرمایهٔ اجتماعی تفسیرکرد. اهمیت این تفسیر با توجه بـه نتیجـهٔ رگرسـیون کوانتایل میانه بیشتر می‌شود. در این تحلیل، ضریب اعتماد اجتماعی در سطح میانـه توزیـع توسـعهٔ پایـدار معنـادار نبود. این تفاوت نشان می‌دهد که رابطهٔ اعتماد اجتماعی با توسعهٔ پایدار از ثبات کامل برخوردار نیست و می‌تواند بـه مشخصات مدل و روش برآورد حساس باشد؛ ازاین‌رو، بیان دقیق‌تر آن اسـت کـه اعتمـاد اجتمـاعی در مـدل خطـی چندمتغیره بوت استراپ دارای ضریب منفی و معنادار بود؛ اما این الگو در رگرسیون کوانتایل میانه تأیید نشـد. ایـن احتیاط تفسیری از تعمیم بیش‌ازحد یک یافتهٔ آماری به یک گزارهٔ نظری کلی جلوگیری می‌کند.

این یافته نشان می‌دهد که در غیاب نهادهای رسمی کارآمد، اعتماد و شبکه نه‌تنها تسهیل‌گر نیستند، بلکه بـه‌عنوان موانع جدیِ پایداری عمل‌می‌کنند. به‌این‌معنا که در جوامعی با نهادهایِ رسمیِ کارآمـد، اعتمـاد بـه‌عنوانِ مکـانیزمی برای کاهشِ هزینه‌هایِ مبادله عمل‌می‌کند؛ اما در بافتِ زابل که نهادهایِ رسمی (نظیرِ شهرداری، جهادِ کشـاورزی و اداره‌ی محیط‌زیست) از کارایی پایینی برخوردارند، «اعتماد» به‌تدریج به «اعتمادِ اجباری» یـا «شـبکه‌هایِ حمـایتیِ بسته» تبدیل‌می‌شود که نه‌تنها تسهیل‌گر نیست، بلکه با ایجادِ انتظاراتِ متقابلِ غیررسـمی و اتکـایِ بـیش‌ازحـد بـه روابطِ خویشاوندی، از شکل‌گیریِ کنش‌هایِ جمعیِ مبتنی بر قواعدِ رسـمی و شـفاف جلـوگیری می‌کنـد. بـه‌عبارتِ دیگر، در غیابِ نهادهایِ پاسخ‌گو، اعتماد به‌جای آن‌که «پل‌سازِ توسعه» باشد، به «دیوارِ وابستگی» بـدل‌می‌شـود کـه شهروندان را به‌سمتِ راهبردهایِ بقایِ فردی و قبیله‌ای سـوق‌می‌دهـد و گـرایش بـه پایـداریِ بلندمـدت را تضـعیف می‌نماید و این یافته، با نقدهایِ وارد بر نظریهٔ پاتنام (از جملـه نقـدِ پـورتس، ۱۹۹۸ بـر «پیامـدهایِ منفـیِ سـرمایهٔ اجتماعی») همسوییِ کامل دارد.

تبیین نظری دیگری که می‌تواند در فهم این یافته مفید باشد، توجه به نوع اعتماد اجتماعی است. اعتمـاد اجتمـاعی یک سازهٔ یکپارچه نیست و می‌تواند شامل اعتماد درون‌گروهی، اعتماد تعمیم‌یافتـه و اعتمـاد نهـادی باشـد. اعتمـاد درون‌گروهی ممکن است همبستگی و حمایت متقابل را تقویت کند، اما لزوماً به افزایش همکاری فراتـر از گروه‌هـای نزدیک یا تعامل مؤثر با نهادهـای رسـمی منجرنمی‌شـود. در مقابـل، اعتمـاد تعمیم‌یافتـه و نهـادی می‌توانـد دامنـهٔ همکاری را فراتر از روابط نزدیک گسترش دهد. از آن‌جا که ابزار پژوهش حاضر اعتمـاد اجتمـاعی را به‌صـورت کلـی سنجیده است، نمی‌توان مشخص‌کرد که کدام نوع اعتماد در شکل‌گیری ضریب منفی مشاهده‌شده نقش داشته‌است. این یافته وقتی در بستر بحرانی خشکسالی‌های مکرر هامون، طوفان‌های ریزگرد و فشارهای معیشـتی مـزمن شـهر زابل تفسیر می‌شود، معنا و ژرفایی دوچندان می‌یابد. به‌خصوص در جامعهٔ چند فرهنگی زابل، اعتمـاد اجتمـاعی کـه عمدتاً از نوع اعتماد درون‌گروهی و همبستگی‌گرا به اعضای خانواده، قبیله و گروه های قومی است، بـرخلاف اعتمـاد تعمیم‌یافته به نهادها و غریبه‌ها که می‌تواند افق‌های جدیدی بگشاید، در عمل به بستگی گروهی، انزوای اجتمـاعی و مقاومت در برابر نوآوری و راه‌حل‌های فراتر از مرزهای گروهـی دامـن‌مـی‌زنـد و از ایـن طریـق، کنشـگران را در دام راهبردهای‌بقامحور و کوتاه‌مدت‌گرفتار می‌سازد که‌با توسعهٔ‌پایدار و چشم‌اندازهای‌بلندمدت‌آن در تعارض آشکار است.

الگوی مشابهی در مورد استفاده از شبکه‌های اجتماعی مشاهده شد، بـا ایـن تفـاوت کـه شـواهد موجـود در تحلیـل همبستگی نشان‌داد شـبکه‌های اجتمـاعی رابطـهٔ مثبـت و معنـاداری بـا توسـعهٔ پایـدار داشـتند، امـا رابطـهٔ مثبـت مشاهده‌شده در سطح دومتغیره، پس از کنترل سایر ابعاد سرمایهٔ اجتماعی، به یک اثر مستقل معنادار تبدیل نشـده-است. این یافته با دیدگاه بوردیو دربارهٔ اهمیت ساختار و کیفیت شـبکه‌ها قابـل تفسـیر اسـت. صـرف وجـود شـبکه اجتماعی الزاماً به‌معنای دسترسی به منابع جدید، اطلاعات معتبر یا فرصت‌های مشارکت نیسـت. کـارکرد توسـعه‌ای

شبکه به نوع ارتباط، دامنهٔ شبکه، منابع قابل دسترسی و میزان پیوند آن با سایر شبکه‌ها و نهادها بستگی دارد. از این‌منظر، ممکن است شبکه‌های اجتماعی در جامعهٔ مورد مطالعه بیشتر کارکرد حمایتی و ارتباطی داشته‌باشند و ظرفیت آن‌ها برای تبدیل ارتباطات اجتماعی به کنش سازمان‌یافته در حوزهٔ توسعهٔ پایدار محدود باشد. به همین ترتیب، شبکه‌های اجتماعی در زابل اغلب از نوع روابط قوی، همگن و درون‌گروهی هستند و نه شبکه‌های ضعیف که می‌توانند دسترسی به اطلاعات و منابع جدید را تسهیل‌کنند، در شرایط عادی می‌توانند منبع حمایت عاطفی و مالی باشند، اما در بحران زیست‌محیطی، به‌جای تسهیل‌گری، به مکانیسم‌های فشار هنجاری و انتظارات متقابل سنگین تبدیل‌می‌شوند که افراد را به تکرار الگوهای سنتی و ناکارآمد نظیر روش‌های قدیمی آبیاری یا الگوی کشت نامناسب و قوم‌گرایی ترغیب می‌کنند. در شرایطِ بحرانِ مزمن (خشکسالی، ریزگرد، بیکاری)، اعتمادِ بیش‌ازحد به شبکه‌هایِ غیررسمی، باعث می‌شود که شهروندان به‌جای جستجویِ راه‌حل‌هایِ ساختاری و نهادی، در شبکه‌های حمایتِ متقابل فقیرانه گرفتارشوند که توانِ خروج از بحران را ندارند و این موضوع با با نظریهٔ «تاب‌آوریِ اجتماعاتِ محلی» سازگار است که تأکیدمی‌کند در شرایطِ شوک‌های بیرونی، شبکه‌های اجتماعی قوی می‌توانند به «تله‌های فقر مشارکتی» تبدیل‌شوند و به‌جای افزایش تاب‌آوری، آن‌را تضعیف نمایند. جمع‌بندیِ تفسیر یافته‌های متناقض آن است که به‌جای رد چارچوب نظری موجود، این نظریه، نیازمند یک «شرط مرزی» تحت‌عنوان «کارایی نهادهای رسمیِ همراه با سرمایهٔ اجتماعی» است؛ به‌عبارت دقیق‌تر، سرمایهٔ اجتماعی در صورتی به‌عنوان اهرم پایداری عمل‌می‌کند که با نهادهای رسمی پاسخ‌گو و شفاف همراه باشد؛ در غیر این‌صورت، شبکه‌های اجتماعی متراکم، می‌توانند به ساختارهایی برای بازتولید شکنندگی و نابرابری تبدیل‌شوند و این دقیقاً همان نوآوریِ نظریِ اصلیِ پژوهشِ حاضر نسبت به مطالعاتِ پیشین محسوب می‌شود.

در مقابل، مشارکت اجتماعی یکی از یافته‌هایی است که هم از لحاظ نظری و هم از نظر تجربی نشان می‌دهد که رابطهٔ مثبت مشارکت اجتماعی با توسعهٔ پایدار وجود دارد. این یافته با دیدگاه پاتنام دربارهٔ نقش مشارکت مدنی در ایجاد ظرفیت همکاری جمعی همخوانی دارد. توسعهٔ پایدار اساساً نیازمند مشارکت افراد در تصمیم‌گیری، همکاری برای حل مسائل مشترک و پذیرش مسئولیت نسبت به پیامدهای اجتماعی و محیطی کنش‌هاست؛ بنابراین، مشارکت اجتماعی می‌تواند یکی از سازوکارهای مهم تبدیل ظرفیت بالقوه سرمایهٔ اجتماعی به کنش جمعی باشد. مسئولیت‌پذیری اجتماعی نیز یکی از قوی‌ترین روابط مثبت را در مدل چندمتغیره نشان‌داد. این یافته با مدل مسئولیت اجتماعی کارول سازگار است و نشان می‌دهد که گرایش به توسعهٔ پایدار صرفاً تابع آگاهی از مسائل محیطی نیست، بلکه به میزان پذیرش مسئولیت فردی و اجتماعی نسبت به پیامدهای تصمیم‌ها و رفتارها نیز وابسته است. پایداری زمانی می‌تواند از سطح نگرش به سطح کنش نزدیک شود که افراد خود را در قبال منافع عمومی و پیامدهای بلندمدت رفتارهای اجتماعی و محیطی مسئول بدانند. پایداری این رابطه در دو روش برآورد نیز اهمیت آن‌را در تبیین الگوی مشاهده‌شده افزایش می‌دهد. امنیت اجتماعی نیز در هر دو تحلیل، رابطهٔ مثبت و معناداری با توسعهٔ پایدار داشت. این یافته را می‌توان با رویکرد بوزان و همچنین ماهیت زمینه‌ای توسعهٔ پایدار تفسیر کرد. دستیابی به اهداف بلندمدت توسعهٔ پایدار تا حدودی مستلزم وجود سطحی از امنیت و ثبات اجتماعی، اقتصادی و محیطی است؛ زیرا در شرایط ناامنی شدید، افراد ممکن است اولویت خود را بر نیازهای فوری و کوتاه‌مدت قرار دهند؛ بنابراین، امنیت می‌تواند شرایط زمینه‌ای لازم برای توجه بیشتر به اهداف بلندمدت و جمعی

را فراهم‌کند. البته با توجه به چندبُعدی‌بودن مفهوم امنیت اجتماعی، این تفسیر نیازمند احتیاط است و مطالعات آینده می‌توانند امنیت فیزیکی، اقتصادی، اجتماعی و محیطی را به‌صورت مجزا بررسی کنند.

در مورد انسجام اجتماعی نیز تفاوت میان دو روش برآورد قابل‌توجه است. این تفاوت نشان می‌دهد که رابطهٔ انسجام اجتماعی و توسعهٔ پایدار ممکن است به ویژگی توزیع متغیر وابسته و روش برآورد حساس‌باشد. از منظر نظری، نتیجهٔ کوانتایل با دیدگاه دورکیم دربارهٔ نقش انسجام در ایجاد پیوند اجتماعی و همکاری جمعی سازگار است، اما عدم تأیید آن در مدل بوت استراپ نشان می‌دهد که این رابطه در داده‌های حاضر به اندازهٔ مشارکت، مسئولیت‌پذیری و امنیت پایدار نیست. در مجموع، مقایسه نتایج نشان می‌دهد که سرمایهٔ اجتماعی یک سازه کاملاً همگن نیست و هر یک از ابعاد آن ممکن است در تعامل با سایر ابعاد و در بخش‌های مختلف توزیع توسعهٔ پایدار، عملکرد متفاوتی داشته‌باشد. این یافته‌ها در مجموع، چارچوب نظری پژوهش را نه به‌طور کامل رد می‌کنند و نه می‌توان آن‌ها را صرفاً تأیید سادهٔ آن دانست؛ بلکه ضرورت دقیق‌ترکردن مفهوم سرمایهٔ اجتماعی در بسترهای بحرانی را نشان می‌دهند. نظریه‌های کلمن، بوردیو، پاتنام و فوکویاما ظرفیت سرمایهٔ اجتماعی برای تسهیل همکاری، دسترسی به منابع و کاهش هزینه‌های کنش جمعی را توضیح می‌دهند؛ اما این ظرفیت بالقوه الزاماً در همهٔ شرایط و برای همهٔ اشکال روابط اجتماعی به پیامد یکسان منجرنمی‌شود. نوع اعتماد، ساختار شبکه‌ها، کیفیت مشارکت، میزان پیوند با نهادهای رسمی و ظرفیت تبدیل روابط اجتماعی به کنش جمعی می‌تواند تعیین‌کند که تراکم شبکه‌های اجتماعی ارزیابی‌کرد، بلکه باید به کیفیت و جهت کارکرد آن‌ها نیز توجه‌داشت. سرمایهٔ اجتماعی زمانی ظرفیت بیشتری برای حمایت از توسعهٔ پایدار دارد که روابط اجتماعی به مشارکت مدنی، مسئولیت‌پذیری، تبادل اطلاعات معتبر، همکاری بین‌گروهی و تعامل مؤثر با نهادهای رسمی منجرشوند. در مقابل، صِرف تراکم روابط اجتماعی یا اعتماد در روابط نزدیک، لزوماً تضمین‌کنندهٔ تحقق اهداف توسعهٔ پایدار نیست.

این برداشت به‌ویژه در زمینهٔ شهر زابل اهمیت دارد؛ شهری که در بستر مسائل اقتصادی، اجتماعی و محیطی پیچیده قراردارد و در آن توسعهٔ پایدار مستلزم توجه همزمان به ظرفیت‌های اجتماعی و شرایط ساختاری است. در چنین شرایطی، سرمایهٔ اجتماعی می‌تواند بخشی از ظرفیت جامعه برای سازگاری و همکاری در برابر مسائل مشترک را فراهم‌کند؛ اما تبدیل این ظرفیت به نتایج توسعه‌ای، به کیفیت نهادها، نوع شبکه‌های اجتماعی، مشارکت واقعی شهروندان و مسئولیت‌پذیری آنان نیز وابسته‌است؛ بنابراین، نمی‌توان صرفاً با افزایش سطح عمومی سرمایهٔ اجتماعی انتظارداشت که تمامی ابعاد آن به یک اندازه و در یک جهت، بر توسعهٔ پایدار اثربگذارند. از نظر کاربردی، این یافته‌ها نشان می‌دهد که سیاست‌های توسعهٔ شهری در زابل بهتر است به‌جای تمرکز صرف بر افزایش ارتباطات اجتماعی، بر ارتقای کیفیت و کارکرد سرمایهٔ اجتماعی متمرکزشوند. تقویت سازوکارهای مشارکت شهروندی در تصمیم‌گیری‌های محلی، ایجاد فرصت‌های واقعی برای مسئولیت‌پذیری اجتماعی، افزایش اعتماد نهادی، گسترش ارتباط میان گروه‌های اجتماعی و استفاده هدفمند از شبکه‌های اجتماعی برای انتقال اطلاعات معتبر و سازمان‌دهی مشارکت مدنی، می‌تواند ظرفیت سرمایهٔ اجتماعی را برای حمایت از توسعهٔ پایدار افزایش دهد. همچنین، سیاست‌های مربوط به شبکه‌های اجتماعی نباید صرفاً بر افزایش میزان استفاده از این شبکه‌ها متمرکز باشند، بلکه باید بر کیفیت استفاده، سواد اطلاعاتی و تبدیل ارتباطات مجازی به مشارکت واقعی تأکید کنند. پیشنهادات کاربردی برای مدیران و سیاستگذاران عبارتند از:

- بازطراحی‌سیاست‌های توسعه برمبنای بازسازی‌سرمایهٔ اجتماعی و تشکیل «شوراهای محلی پایداری» در هر محله؛

- تبدیل‌شبکه‌های‌اجتماعی‌محلی‌به‌زیرساخت‌عملیاتی‌بحران‌ازطریق‌سامانهٔ«همیار محله»مبتنی‌برپیام‌رسان‌های بومی؛
- توانمندسازی اقتصادی زنان از طریق اقتصاد سبز محلی با ایجاد بازارچه‌های صنایع دستی و اعطای وام‌های خُرد؛
- طراحی «خانه‌های تاب‌آوری محله‌ای» با کارکردهای آموزشی و بحران پناهگاهی؛
- ایجاد «صندوق احیای هامون» با مشارکت شهروندی به‌صورت تعاونی مرزنشینان.

منابع

اکبرپور، مجید و حجازی، فاطمه. (۱۴۰۴). میزان تأثیر عوامل ارتقای سرمایهٔ اجتماعی در مناطق روستایی (مطالعهٔ موردی: روستاهای منتخب دهستان آلمالو شهرستان هشترود). دانش سیاسی، ۲۱(۱)، ۱-۲۲. doi:10.30497/pkn.2025.244994.3087

برخورداری، سعید؛ دهقان‌دهنوی، حامد و عندلیب‌اردکانی، داوود. (۱۴۰۴). تأثیر شبکه‌های اجتماعی بر عملکرد زیست‌محیطی شرکت‌های کوچک و متوسط: بررسی نقش میانجی سرمایه فرهنگی و سرمایهٔ اجتماعی. جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)، ۱۵(۵۹)، ۱۴۴-۱۶۴. doi:10.22034/jgeoq.2025.517069.4269

بوذری جمهری، خسرو. (۱۳۸۲). جایگاه دانش بومی در توسعهٔ روستایی پایدار. جغرافیا و توسعه، ۱(۱)، ۴۵-۶۲.

ترکی، لیلا؛ واعظ، مهدی و شاه‌زیدی، الناز. (۱۴۰۲). تحلیل پیرامون تأثیر متقابل توسعهٔ پایدار و ثبات مالی باکیفیت در کشورهای منتخب در حال توسعه. تحلیل‌های اقتصادی توسعهٔ ایران (سیاست‌گذاری پیشرفت اقتصادی)، ۹(۱)، ۱-۲۶. doi: 10.22051/ieda.2023.44613.1358

حسین‌زاده، رضا. (۱۳۷۶). بادهای ۱۲۰ روزه سیستان. فصلنامهٔ تحقیقات جغرافیایی، ۱۲(۳) (شماره پیاپی ۴۶)، ۲۵-۴۲.

خیبری، مهدی؛ سلیمانی، حمید و غفاری، سیدرضا. (۱۴۰۳). تحلیل اثرات مؤلفه‌های سرمایهٔ اجتماعی بر توسعهٔ پایدار سکونتگاه‌های روستایی (مورد مطالعه: شهرستان اردل). روستا و توسعهٔ پایدار فضا، ۵(۱)، ۴۹-۷۳. doi: 10.22077/vssd.2023.6848.1206

رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا؛ وزین، ناهید و پورطاهری، مهدی. (۱۳۸۸). فرایند مدیریت بلایای طبیعی در دو شیوهٔ بومی و جدید: روستاهای بخش خوش رستم (شهرستان خلخال). آمایش فضا و ژئوماتیک، ۱۳(۱)، ۸۹-۱۰۶. https://hsmsp.modares.ac.ir/article_14342.html

شفیعی‌ثابت، ناهید و کریمی‌مارزی، فاطمه. (۱۴۰۳). اثرات سرمایهٔ اجتماعی بر مشارکت روستاییان در توسعهٔ طرح‌های اقتصادی و زیست‌پذیری پایدار روستایی در بخش مرکزی شهرستان جیرفت. پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۵۶(۱)، ۱۹۹-۲۱۳. doi: 10.22059/jhgr.2023.336372.1008433

فیاض، مهدی. (۱۳۸۴). بررسی منشأ طوفان‌های ماسه‌ای دشت سیستان با استفاده از اطلاعات دورسنجی. تحقیقات مرتع و بیابان ایران، ۱۲(۳)، ۲۳۰-۲۱۳. doi:10.22092/ijrdr.2019.119660

مطیعی لنگرودی، سیّدحجت. (۱۳۸۸). جغرافیای اقتصادی ایران (چاپ ششم). مشهد: انتشارات جهاد دانشگاهی (مشهد).

میرعرب‌رضی، رضا و غلامعلی‌تبار فیروزجایی، کبری. (۱۴۰۳). وضعیت آگاهی اساتید دانشگاه از بومی‌سازی برنامه‌های درسی توسعهٔ پایدار در آموزش عالی. جامعه و محیط‌زیست، ۱(۲)، ۷۹-۹۰. doi: 10.22080/jsn.2024.11855.1045

نگارش، حیدر و لطیفی، لعیا. (۱۳۸۸). منشأیابی نهشته‌های بادی شرق زابل از طریق مورفوسکوپی و آنالیز فیزیکی و شیمیایی رسوبات. جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، ۲۰(۳) (شمارهٔ پیاپی ۳۳)، ۷۱-۸۸. doi: 20.1001.1.20085362.1388.20.1.1.8

References

Alshammari, A. E. A., Thomran, M., & Alshebami, A. S. (2023). Integration of service-learning theory and social capital theory in volunteering work for sustainable development: A study of the role of education curricula in Saudi Arabia. Sustainability, 15(18), 13312. https://doi.org/10.3390/su151813312

Bao, H. X. H., Jiang, Y., Wang, Z., & Feng, L. (2024). Social capital and the effectiveness of land use policies: Evidence from rural China. Land Use Policy, 139, 107069. https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2024.107069

Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. Richardson (Ed.), Handbook of theory and research for the sociology of education (pp. 241–258). Greenwood Press.

Cheung, M. L., Leung, W. K. S., Chang, M. K., Shi, S., & Tse, S. Y. (2025). Harvesting sustainability: How social capital fosters cohesive relationships between green social media influencers and consumers to drive electronic word-of-mouth behaviours. Psychology & Marketing, 42(2), 444–469. https://doi.org/10.1002/mar.22135

Coleman, J. S. (1990). Social capital in the creation of human capital. American Journal of Sociology, 94, S95–S120. https://doi.org/10.1086/228943

Fukuyama, F. (2001). Social capital, civil society and development. Third World Quarterly, 22(1), 7–20. https://doi.org/10.1080/713701144

Han, M. J. N., & Kim, M. J. (2025). A smart social sustainability model for smart city to enhance human context experience. Cities, 159, 105788. https://doi.org/10.1016/j.cities.2025.105788

Huang, S., Cheng, M., & Shu, Z. (2024). Role of social capital and financial inclusion in sustainable economic growth. Research in International Business and Finance, 72, 102525. https://doi.org/10.1016/j.ribaf.2024.102525

Lee, Y. J., Yoon, H. J., & O'Donnell, N. H. (2018). The effects of information cues on perceived legitimacy of companies that promote corporate social responsibility initiatives on social networking sites. Journal of Business Research, 83, 202–214. https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2017.10.048

Liu, B., Li, N., & Liao, C. (2024). Effects of social capital on the adoption of green production technologies by rice farmers: Moderation effects based on risk preferences. Sustainability, 16(20), 8879. https://doi.org/10.3390/su16208879

Martínez-Martínez, P. R., Ramos-Soto, A. L., Cruz-Domínguez, E., Palacios-Pineda, F., & Valadez-Solana, B. D. (2025). Social capital and sustainable development in community contexts: Evidence from beekeepers in Southern Mexico. Sustainability, 17(24), 11102. https://doi.org/10.3390/su172411102

Opoku-Boateng, E., Agyei, F., Asibey, M. O., & Mintah, F. (2024). Climate change resilience and social capital: Insights from informal urban neighbourhoods in Kumasi, Ghana. Cities, 152, 105234. https://doi.org/10.1016/j.cities.2024.105234

Ozturk, I., Alqassimi, O., & Ullah, S. (2024). Digitalization and SMEs development in the context of sustainable development: A China perspective. Heliyon, 10(6), e27596. https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2024.e27596

Putnam, R. D. (2000). Bowling alone: The collapse and revival of American community. Simon & Schuster.

Rahe, M. L., Van Leuven, A. J., & Malone, T. (2025). Leveraging social ties to financial gains: Exploring the impact of social capital in rural development. Journal of Rural Studies, 114, 103539. https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2024.103539

Sensor, C. S., Branden, P. S., Clary-Muronda, V., Hawkins, J. E., Fitzgerald, D., Shimek, A. M., ... & Rosa, W. E. (2021). Nurses achieving the sustainable development goals: The United Nations and Sigma. AJN The American Journal of Nursing, 121(4), 65–68. https://doi.org/10.1097/01.NAJ.0000742644.58314.0b

Woo, A., Joh, K., & Yu, C.-Y. (2023). Making space and building social capital: Unpacking the relationships between community center use and social capital in urban regenerated neighborhoods in Seoul, Korea. Habitat International, 132, 102742. https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2023.102742

Zhang, F., Xiao, F., & Yu, P. (2024). A model of sustainable development in economic, social, and environmental aspects: The role of social capital in China. Environmental Research Communications, 6(4), 045001. https://doi.org/10.1088/2515-7620/ad3e95

Ziorklui, B. E. A., Okyere, S. A., Abunyewah, M., Mensah, S. L., & Frimpong, L. K. (2024). Social capital and community-driven development: A multi-group analysis of migrant and indigenous informal settlements in Greater Accra, Ghana. Habitat International, 145, 103016. https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2024.103016